

ÄMNE: Socialt arbete, C-kurs

HANDLEDARE: Susanne Gustavsson-Larsson

SAMMANFATTNING: Studien har undersökt hur det går till när genusroller bildas genom genusrelationer. Fem kvinnor i manliga arenor intervjuades genom fallstudier. Kvinnorna framstod som starka individer som strävade efter jämställdhet i sina handlingar, det kan ses som ett motstånd mot genusrelationer som devalverar kvinnor. Ibland är relationerna komplexa och motsägelsefulla, då osynliga normer påverkar individer omedvetet. De kännetecknas av både en kontinuitet och fragmentering. Relationerna påverkas av mäns makt i samhället. Jämställdhet framstår ibland som ett sätt att vara politiskt korrekt. Kvinnorna har mött motstånd och ifrågasättande från män och kvinnor. Kvinnorna i studien har utvecklats och lärt sig att undkomma förtryckande strukturer genom sina genusrelationer. De verkar på det sättet vara mer medvetna om sina behov och styr sina genusrelationer i riktning mot självförverkligande. Trots det visar studien att maktrelationer som underordnar kvinnor ständigt återskapas genom att det finns en könsmaktsordning som värderar kvinnor lägre än män.

NYCKELORD: Genusroller, motstånd, kontinuitet, utveckling, självförverkligande, könsmaktsordning.

TITEL: "Jag vill inte ha någon särbehandling" - en studie av kvinnor i traditionellt manliga miljöer.

FÖRFATTARE: Nina Ersholt

DATUM: Juni 2008

Förord

Först och främst vill jag tacka de kvinnor som ställde upp på att delta i studien. Det var intressant och givande att få höra era upplevelser. Jag önskar att jag skulle kunna ta med alla era upplevelser, men då behöver jag fyrtio sidor till! Sedan vill jag tacka min handledare Susanne Gustavsson-Larsson för att hon på ett insiktsfullt sätt guidade mig in i uppsatsskrivandet.

”Att ta rummet i besittning och använda det är politisk handling. Det rum vi har eller inte har, inte har eller förnekas tillträde till kan ge oss makt eller göra oss maktlösa. Rum kan stärka såväl som begränsa, ge näring såväl som utarma.”

(Lundqvist, Davies, Mulinari, 2005, s.194)

Nina Ersholt Juni 2008

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Bakgrund.....	3
Problemformulering.....	3
Syfte.....	4
Avgränsning.....	5
Metod.....	5
Fenomenologiskt- hermeneutiskt perspektiv.....	6
Fallstudier.....	6
Studiens tillförlitlighet.....	7
Urval.....	9
Presentation av de intervjuade.....	10
Intervjuguide.....	10
Intervjusituationen.....	11
Etiska överväganden.....	12
Metodproblem.....	13
Transkribering och Analysmetod.....	14
Teoretiska utgångspunkter.....	15
Tidigare forskning.....	16
Traditionellt kvinnliga yrken och ohälsa.....	16
Könsbarriärer.....	16
Dimensioner av genusrelationer.....	17
Makt relationer.....	18
Symboliska relationer.....	18
Känslomässiga relationer.....	19
Produktions relationer.....	19
Analys.....	19
Att göra otraditionella val synliggör makt.....	20
Att undkomma begränsande normer.....	23
Kvinnors motstånd.....	24
Möjligheter och svårigheter med motstånd.....	25
Motstånd ger synlighet.....	28
Egna spelregler.....	29
Genus och sexualitet.....	32
Uppluckringar av gränser?.....	33
Genuskompetens.....	35
Förändring av begränsande strukturer?.....	36
Diskussion.....	38
Bilaga 1.....	42
Referenser	

Inledning

Vårt demokratiska samhälle definierar människor som medborgare, där alla är lika mycket värda. Samtidigt finns sexuellt definierade koder som ser män och kvinnor som varandras motsatser. Koderna som skiljer män och kvinnor åt värderar män högre än kvinnor. Det finns formella och informella normer samt synliga och osynliga normer. Just informella och osynliga normer är svårare att se och förstå. Informella normer kan verka som oskrivna regler, de skapar ofta fördomar som leder till begränsningar. De utgår från att vi i en biologisk mening föds till män och kvinnor med vissa bestämda egenskaper. Den biologiska synen på kategorierna män och kvinnor ses som fasta och oföränderliga. De osynliga normerna är mycket svårare att förändra än synliga normer som exempelvis finns i lagstiftningen (Elvin-Novak, Thomsson, 2003).

De osynliga normerna som skiljer kvinnor och män åt får konsekvenser. Informella normer tenderar att se genusroller ur ett biologiskt perspektiv. Kvinnor underordnas män och det ger skadeverkningar för kvinnor. Kvinnor hamnar i en social och kulturell underordning, det grundas på en föreställning om att män och kvinnor föds till varandras olikheter (Hirdman, 2001). Överallt i samhället åtskiljs män och kvinnor. Vi tenderar att skapa en olikhet mellan män och kvinnor, exempel på det är att det finns särskilda provhytter för män och kvinnor i klädaffärer. Det finns olika förväntningar på vilka kläder vi förväntas använda, män förväntas exempelvis inte bära kjol. Det finns föreställningar om hur män och kvinnor ska bete sig, kvinnor har av traditionen setts som vårdande vilket har gjort att de får ta ett stort ansvar för hem och familj. Förväntningarna på män och kvinnor har gjort att arbetsmarkanden till en stor del är könssegregerad på grund av föreställningar om vilka yrken män och kvinnor ska ha. Kvinnors arbeten är ofta vårdande, kvinnor i traditionellt kvinnliga yrken tjänar även sämre ekonomiskt än män gör i traditionellt manliga yrken. De olika förväntningarna på män och kvinnor har fått stora konsekvenser för kvinnor (Elvin-Novak, Thomsson, 2003).

Kvinnor arbetar men får sämre ekonomisk utdelning av arbetet i jämförelse med män. Samtidigt utför de mer obetalt arbete på sin fritid genom att de av tradition har haft större ansvar än män för barn och familj. Det har lett till en ojämlikhet mellan män och kvinnor (Nicholas-Barron, West, 2007).

En formell norm som vi har i samhället är jämställdhetsidealet. Enligt Lundqvist (2006) tog jämställdhetspolitiken form under 1970-talet, den har fokuserat på kvinnors och mäns möjligheter att kombinera yrkesliv och familj. Tanken med jämställdhet är att män och kvinnor ska ha lika mycket makt i samhället. En viktig fråga under lång tid har varit att

kämpa emot mäns våld som drabbar kvinnor. 1994 beslutade riksdagen i Sverige att strategin jämställdhetsintegrering skulle antas. Strategin innebär att i alla politikens områden ska jämställdhetsperspektivet införlivas. Man ändrade statiska lagen med en paragraf om att all statistik relaterat till individer ska delas upp efter kön. Det möjliggör studier av förhållanden mellan könen. År 2006 antogs nya mål i jämställdhetspolitiken i Sverige. Bakgrunden till de nya målen är en jämställdhetspolitisk utredning på uppdrag av riksdagen år 2004. Studien visade en förändring avseende kvinnor i politiken hade ökat. Även inom näringslivets beslutsfattande positioner skönjdes en ökning av andelen kvinnor enligt den jämställdhetspolitiska utredningen 2004. Klyftan inom den ekonomiska jämställdheten har minskat något men kvarstår. Om man tittar på gruppen heltidsanställda kan man se att kvinnors medianinkomst ökade från 81 % till 84 % av männens inkomst (Lundqvist, 2006). Men könssegregeringen på arbetsmarkanden finns kvar, även ojämlikheten. Faktum är att i jämförelse med män har kvinnor otrygga anställningar och är i högre grad sjukskrivna. I de nya målen som antogs 2006 är det överordnat att män och kvinnor ska ha samma makt att forma samhället och sina liv. Delmålen är: jämn fördelning av makt och inflytande, män och kvinnor ska ha samma möjligheter att påverka samhället,

- ekonomisk jämställdhet, kvinnor och män ska ha samma förutsättningar inom områden som ger en ekonomisk självständighet såsom utbildning och arbete.
- jämn uppdelning mellan könen inom obetalt arbete som hem och omsorgsarbete, kvinnor och män ska ta likvärdigt ansvar för hemarbete.
- Mäns våld mot kvinnor ska stoppas, ungdomar och vuxna människor ska ha rätt till kroppslig integritet (Lundqvist, 2006).

Till det här arbetet har ett genusperspektiv valts. Genus är beteckningen för socialt kön. Med det menas att genusroller är en social och kulturell konstruktion som ständigt formas och omformas. Sociala processer skapar genusroller, de uppstår genom relationer. Relationerna innebär en förhandling om hur genusrollerna tolkas. Förhandlingen av genusroller påverkas av hur individen blir bemött i en viss situation. Ibland kan individen uttrycka sin genusroll på ett sätt som överensstämmer med individens sätt att se på sig själv i situationen. Ibland kategoriseras individer ofrivilligt in i en genusroll som inte stämmer med självbilden, det kan förstås som en genuseditet. Genuseditetens begränsningar är exempel på skadeverkningar av genusroller. Det kan ses som en sida hos en person, ett engagemang som blir tydlig i vissa situationer (Connell, 2003).

Bakgrund

I dagens samhälle är inte längre över och underordning mellan könen lika självklart. Kvinnorörelsen och kvinnors utökade rättigheter i samhället har lett till att männens dominans ifrågasätts. Det finns en kamp om jämställdhet mellan könen i dagens samhälle, särskilt från kvinnligt håll. Men strukturerna är sega samtidigt som män kan känna sig ifrågasatta. Kravet på jämställdhet kan skapa en osäkerhet i mansrollen i dagens samhälle, vilket kan leda till en ökning av våld mot kvinnor, även barn. Män kan ha svårigheter att se sin makt. Strukturer i samhället kan påverka oss omedvetet, de kan bli självklara normer som inte ifrågasätts. Män som slår tenderar att vilja söka en förklaring till motiv för våldet. Men logiken är ofta patriarkal, männen tar inte ansvar för våldet. Ett sätt för män att inte ta ansvar är genom projicering ge kvinnor skuld för våldet. Våldet kan ibland legitimeras genom att hävda att kvinnan provocerar mannen. Det underliggande budskapet blir: om kvinnan gör motstånd i förhållandet så är det legitimt att utöva våld för att återställa maktordningen. Det tyder på att mannen inte ser sin makt i förhållandet och i samhället. Vi behöver arbeta med könsroller och medvetande göra män om hur den manliga dominansen uppfattas av kvinnor och hur den drabbar kvinnor för att förändring ska bli möjlig (Bäck-Wiklund, Johansson, 2005). Genom att tala om jämställdhet utan att man kritiskt granskar begreppet kan leda till att det framstår som retorik utan handling, ett sätt att anpassa sig till formella normer i samhället. Om man ser på jämställdhet som ett rörligt fenomen, en social konstruktion kanske man kan få en utökad förståelse för ojämlikheten. Det innebär en ökad medvetenhet om vad som är ojämlikt i situationer och i samhället, för att konstruktionen av jämlikhet ska komma till stånd. För att jämlikhet ska uppnås behövs en ökad medvetenhet om de problem som genusroller kan innebära för kvinnor, även att det är något som skapas och återskapas i varje sammanhang (Connell, 2003).

Problemformulering

Det finns en tradition i det sociala arbetet att ha en individualiserad syn på problem, sociala arbetet tenderar att ingripa då individers problem har hunnit förstöra stora delar av deras liv. Vid en individualiserad syn på problem kan individen lämnas ensam ansvarig för sina problem, vilket kan leda till skam och stigmatisering. Risken finns även att man särskiljer individen från andra människor som har liknade problem, vilket ytterligare stigmatiserar. Medvetenhet om förtryckande strukturer är viktigt i det sociala arbetet. Det sociala arbetet kan behöva se lösningar på sociala problem genom att påverka ekonomiska, politiska och

sociala förutsättningar i samhället. På så sätt kan sociala problem förebyggas (Bäck-Wiklund, Johansson, 2005).

Relaterat till arbete blir kvinnor de som till hög del drabbas av sjukskrivningar. Det är ett stort problem i samhället. Problematisk är även den höga arbetslösheten i samhället, vilket kan göra det svårt att återkomma till arbetsmarkanden efter ohälsa. Ekonomisk nedgång i samhället har gjort att allt fler står utanför arbetsmarkanden, det finns en stor risk att sjukskrivna kvinnor drabbas av arbetslöshet. Idag talas det i samhället ofta om att sjukskrivningar från arbete sällan bara beror på negativa faktorer i arbetet såsom psykiskt eller fysiskt krävande arbetsuppgifter. Kanske finns det samband mellan den professionella och privata sfären när det gäller orsaker till kvinnors ohälsa? Paradoxalt nog vägs inte detta in som skäl för sjukskrivning i och med att man i samhället har börjat se över skälen till sjukskrivningar och komma tillrätta med de höga ohälsotalen. Kvinnor som är utbrända och har samspelande faktorer till ohälsan i arbetet och på fritiden kanske aldrig får en möjlighet till återhämtning vilket kan riskera att fördjupa problemen. Personliga problem hos individer kan kopplas till strukturer i samhället som verkar förtryckande. Kvinnor omgärdas av strukturer som underordnar dem. Strukturer kan vara något som tas för givet och är så "normaliserade" att de aldrig ifrågasätts (Bäck-Wiklund, Johansson, 2005). Utifrån tidigare forskning upplevde jag att kvinnor har en svår position i samhället genom att det finns både formella och informella normer som påverkar kvinnor. För att förändra informella genusnormer som verkar begränsande för kvinnor behöver man veta hur individen upplever sina villkor i samhället, så att inte jämställdhet tas för givet. De osynliga måste först göras synliga innan förändring kan ske. Genusnormer är ofta både informella och osynliga, sådana normer är svåra att synliggöra och ifrågasätta, då det är lätt att stöta på motstånd. Många av dagens kvinnor kan antas ha nått en gräns skapad av ojämlikhet som de utsätts för i form av diskriminering och förtryck. Samtidigt finns idag gränslösa kroppar som öppnar för förändring och möjligheter (Connell, 2003). Idag verkar kvinnor ha tillgång till en större jämlikhet i samhället. För att undersöka om det är så utgår jag från frågeställningarna:

- Hur går det till när genusrelationer bildas?
- Hur påverkar genusnormer bildandet av genusrelationer?
- Har kvinnor tillträde till vilka sociala rum som helst?

Syfte

Syftet är att få en utökad förståelse för hur det går till när genusrelationer skapas hos kvinnor som befinner sig i traditionellt manliga arenor.

Avgränsning

Genussystemet verkar handla om att hålla isär män och kvinnor. Det verkar även handla om hierarkisering, vilket blir tydligt då kvinnor hamnar i underordnade positioner med en lönenivå som ligger under männens. Det gör studier av kvinnor i traditionellt manliga yrken intressant. När kvinnor avviker från den förväntade normer som påverkar genusroller blir osynliga normer synliga. Jag tänker att det är intressant att titta på hur konstruktionen av genusroller går till hos kvinnor som bryter mot genusnormer och återfinns i traditionellt manliga miljöer. Att bryta mot normer och ge sig in i manliga områden, kan ses som ett motstånd mot förtyckande strukturer. Då jag talar om genusroller och kön syftar jag till samma sak, att dessa är en social och kulturell konstruktion. I det här arbetet ser jag på jämställdhet som en konstruktion som ständigt formas och omformas. Jag är medveten om att genusperspektivet berör både kvinnor och män. Ingen är köns eller genusneutral. Min avgränsning har syfte att studera kvinnor, men jag tänker att om man ska arbeta med könsroller är det viktigt att även studera mäns upplevelser kopplat till genusteori. Även männens genusroller förändras ständigt och för att förändra skeva normer behöver man även studera hur män upplever genusroller. Könen behöver en ömsesidig förståelse för hur genusroller kan verka. En annan avgränsning har varit att koppla begreppet jämlikhet till konstruktionen av genusroller. En tanke har varit att normen jämlikhet ibland tas för given och innehållet och målet med begreppet sträcker sig utanför hemmets väggar i det heteronormativa par förhållandet. I det dagliga livet talas det ofta om jämlikhet som ett sätt att dela upp sysslor inom hemmets väggar. Men jag ser på begreppet vidare än så. Jämställdhet kan förstås som självständighet, frihet från förtryck. Även en möjlighet till att påverka i samhället oavsett kön, sexualitet, ålder, etnicitet, klass och religion.

Metod

I det här arbetet innebar metodutformningen val av teoretisk ingång, analysmetod, urval av intervjupersoner även planering och utskrift av intervjun. De metodböcker som har använts i metodutformning av det här är: Kvailes (1997) bok: Den kvalitativa forskningsintervjun, Denscombe (2000) Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna, även Scotts (2004) bok: Berättelsens praktik och teori – narrativ forskning i ett hermeneutiskt perspektiv. De böcker som har använts till analysen har lånats från Gävle stadsbibliotek eller från högskolan i Gävle. Även en tidigare forskningsöversikt om kvinnors villkor på arbetsmarknaden tillsammans med Connells (2003) dimensioner av genusrelationer har varit en grund i analysen.

Syftet för studien var inte att få lite information om många enheter, därför uteslöts kvantitativ metod. Istället var syftet en djupare förståelse utifrån individers subjektiva erfarenheter och upplevelser. Det gjorde att jag valde kvalitativa intervjuer som ett sätt att närma mig individers personliga upplevelser.

Fenomenologiskt- hermeneutiskt perspektiv

Till studien valdes en fenomenologisk- hermeneutisk ansats. Tanken var att studera genusrelationer som fenomen. Fenomenologin förespråkar att man så öppet som möjligt går in i studier för att kunna finna det oväntade (Scott, 2004).

Men jag tänker att det alltid finns en förförståelse som alltid kan påverka forskningen och i de intervjuer som planerade att genomföra. Det gjorde att jag valde att kombinera både fenomenologin med hermeneutiken som förespråkar en medvetenhet om forskarens förförståelse i forskningsprocessen. Ricoeurs syn på fenomenologiskt – hermeneutiskt perspektiv har inspirerat den här studien och valet av kvalitativa intervjuer. Han menade att i mötet med andra förmedlar berättelser mening mellan människor. I människors livsvärld finns personers subjektiva upplevelser och berättelser om vardagen. Livsvärlden består av tankar, handlingar, känslor även minnen. Ricoeur menar att människors aktiviteter är ett sätt att söka sin berättelse. Meningsprocessen och handlingar som sker i vardagen sker ofta omedvetet. I berättelser skapas vårt sätt att se på oss själva, vi väljer även i dem hur vi vill presentera oss. Enligt Ricoeur skapas en förståelse av innebörden av olika närvarande fenomen i mötet med andra (Scott, 2004). Tanken med att välja kvalitativa intervjuer i studien var att det var ett sätt att få tillträde till individers berättelse om sig själva och på det sättet även få en bild av hur fenomenet genus påverkar dem. Hermeneutiken syftar till en helhetssyn, då den studerar individer i en kontext och inte som isolerad. I det leder forskarens förförståelse till en ny förförståelse enligt en cirkulär rörelse. Den hermeneutiska cirkeln skapas i mötet. Vi bär med oss en förförståelse in i mötet. Genom att vi får ta del av individen livsvärld genom berättelsen tolkar vi och får en ny förförståelse (Scott, 2004).

Fallstudier

Den här studien utgick från fallstudier. Det innebär studier som syftar till att ge djupare kunskaper om ett fenomen eller en företeelse. I fallstudier fokuserar man på sociala relationer och processer som existerar kring de fall som studien undersöker. Det som kan vara svårt med fallstudier är att avgränsa den en kontext som det undersökta fenomenet ska finnas i. I den här studien var avgränsningen inte svår då syftet var att undersöka det som avvek från normen, kvinnor i traditionellt manliga miljöer. Tanken var att när kvinnor inte betar sig som

de förväntas göra, kan osynliga föreställningar om manligt och kvinnligt bli synliga. Tidigare forskning som jag gjorde om kvinnors villkor på arbetsmarknaden visade att kvinnor som gör otraditionella val ofta blir ifrågasatta.

Fördelen med fallstudier är att man kan studera något i detalj, målet kan vara att säga något om det generella genom att undersöka det enskilda ute i verkligheten. Det gjorde att fallstudier kändes naturligt att använda som metod i arbetet då intresset låg i att studera genusroller som fenomen. När man har avgränsat en kontext kan man studera det som uppenbarar sig i kontexten, tanken var att om jag studerade fenomenet genusroller i ett avgränsat sammanhang så kan det säga något om fenomenet samhället i stort (Denscombe, 2000).

Studiens tillförlitlighet

Validitet, generaliserbarhet och reliabilitet har betydelse för en studies tillförlitlighet (Kvale, 1997). Generaliserbarhet handlar om studiens giltighet. Giltigheten består i om man kan överföra kunskaper från en liten grupp individer i en undersökning till en större population (Kvale, 1997). Det är svårt att generalisera mänskliga processer av handlande. Mänskliga handlingar består av processer som är ständigt skiftande i dynamiska sociala relationer. Relationer ser olika ut i olika sammanhang. Det leder till att kunskap från ett sammanhang inte kan överföras till ett annat sammanhang. Min tanke inför studien har varit att det är svårt att generalisera resultat från studier som undersöker handlingar. Giltigheten i den här studien har varit beroende av i vilken utsträckning jag har beskrivit de handlingar som ingår i genusrelationer, även vad som påverkar handlingarna. Det handlar om att den här studien ska spegla de intervjuade för att en utökad förståelse ska bli möjlig.

Med validitet menas giltighet eller relevans. Det syftar till om man verkligen mäter den verklighet man avser att mäta. Intern validitet i en studie handlar om studiens upplägg. Det handlar om att utifrån problemställningen välja ut ett urval som har kunskaper om det man vill undersöka, så att man får in data som är relevanta utifrån studiens syfte (Kvale, 1997). I den här studien innebar det att jag under inledningsskedet av det här arbetet var medveten om att validiteten var beroende av hur jag planerade studien. Det innebar att jag försökte att ringa in en så noggrann problemformulering som möjligt, så att jag under hela studien gång kunde få en möjlighet att säkra en validitet genom urval, val av metod och utformning av intervjuguide.

I den här undersökningen ska validiteten syfta till om undersökningen verkligen fångar osynliga normer och fenomen som påverkar människors skapande av genusrelationer. Även att avslöja myter som eventuellt kan finnas i de osynliga normerna.

Efter att jag läst in på teori kring ämnet genusroller tänkte jag rollerna till en stor del styrs av maktrelationer. Även att maktrelationer inte existerar utan att det finns ett motstånd mot makten. När maktrelationer utövas föds även ett motstånd mot makten. För att förstå hur maktrelationer fungerar ville jag undersöka det motstånd som finns. Vägen till att hitta motståndet innebar att fundera över vad som kan ses vara normbrytande enligt genusnormer som styr genusroller. Tanken i arbetet är att kvinnor i traditionellt manliga miljöer får reaktioner från omgivningen eftersom de inte beter sig som kvinnor förväntas göra. Giltigheten och relevansen genom en förståelse uppnås genom att kvinnor i traditionellt manliga miljöer delar med sig av sina erfarenheter.

En yttre validitet handlar om studien som helhet. Den är beroende av studiens reliabilitet, hur noggrant den är genomförd. Enligt Kvale (1997) är validiteten även kopplad till forskarens hantverksskicklighet. Reliabilitet avser om resultaten är tillförlitliga, flera studier sak visa samma resultat. I kvalitativa studier är resultatet beroende av den aktuella kontexten som intervjun genomförs i. Utrustning och mätinstrument kan påverkas såväl som metod och teorival. Både intervjuaren och den intervjuade kan påverka materialet på olika sätt genom olika förståelser. I intervjusituationen är forskaren själv ett instrument som ska hämta in kunskap, och är avgörande för reliabiliteten i arbetet. En hög reliabilitet uppnår man genom att redovisa hur man har gått till väga i studien (Kvale, 1997).

Reliabiliteten har varit aktuell vid hela metodbeskrivningen i det här arbetet. För en hög validitet behöver forskaren ha en reflexiv hållning genom hela forskningsprocessen. Det innebär att hela tiden reflektera över hur såväl metoder, kontext struktur, forskarens egen påverkan leder fram till det resultat som undersökningen leder fram till (Kvale, 1997).

Det innebär ingen rak väg till sanning. I den fenomenologiska - hermeneutiska forskningens validitet kan inte mätas med traditionella positivistiska forskningen där tanken är att det går att hitta en enhetlig sanning om ett studerat problem. Hur människor tolkar sin sanning kan vara inriktad mot det förgångna eller mot framtiden. Det kan även handla om att bevara eller förändra en sanning, men sanningen är tidsbunden till en viss situation. Hermeneutisk validitet handlar om att inte bara inskränka sig till en tolkad sanning utan att låta olika sanningar framträda. Forskarens process består i att vidga förståelsen genom nya ökade

insikter. Man rör sig från delar i form av ledtrådar till helheter som skapar nya frågor, man vidgar och varierar sin förståelsehorisont (Scott, 2004).

Under arbetes gång varvade jag tolkandet av det empiriska materialet från intervjuerna från med teoriläsning. Det var ett sätt att kontrollera, ifrågasätta och tolka upptäckterna teoretiskt. För en reflexivitet under arbetets gång strävade jag att se sanning från olika dimensioner. För att beskriva genusrelationerna har en utgångspunkt i arbetet varit att problematisera utifrån kön/genus. Det innebär att kan innebära att försöka fånga hur man ser på kön. Vad som är kvinnligt och manligt och vad får genusrollerna för konsekvenser. För en reflexiv hållning i analysarbetet har jag genomgående arbetat med min egen förförståelse. Frågor jag arbetat med är hur jag själv associerar till begreppen man- kvinna? Vad lägger jag i begreppen manligt och kvinnligt? Vilka föreställningar har jag? Jag har även reflekterat över vilka gränser som kan finnas för genusroller.

Urval

Undersökningsenheter i fallstudier begränsas till ett eller några fall. Valet av fall att studera kan se olika ut. Det kan handla om att välja ett typfall som har något gemensamt med många andra fall. I den här studien valdes det avvikande fallet. Det betyder att fallet särskiljer sig på något sätt från typfallet (Denscombe, 2000) .

Tanken var att osynliga normer blir synliga så någon betar sig på ett sätt som man inte förväntar sig. Komplexiteten och dynamiken i genusrelationer kan bli uppenbara då kvinnor inte handlar som kvinnor förväntas göra. Utifrån det valde jag personer utifrån kriteriet att de befann sig i en traditionellt manlig miljö, genom ett subjektivt urval. Det innebär att forskaren själv väljer urvalet till undersökningen. För att det ska vara möjligt behövs kännedom om det som studeras. De undersökta väljs genom att de antas ha värdefulla som är relevanta för forskningen. Fördelen är att man kan ha goda möjligheter att ringa in urvalet, även extremfall som var avgränsningen i den här studien (Denscombe, 2000).

De skolungdomarna jag intervjuade hade jag först ingen personlig kontakt med utan jag pratade med deras lärare. Läraren på utbildningen valde ut elever som jag fick intervjua, på det sättet kan lärarna ha haft en inverkan på vilka elever de ansåg såsom lämpliga att intervjua. Jag kan inte avgöra om det varit till studiens nackdel eller fördel, i studien så är de ändå intressanta och relevanta då de har de kriterier som studien avser att undersöka. De gick en yrkesförberedande tekniskt inriktad gymnasieutbildning. De blev tillfrågade i god tid innan intervjun. Jag ville skicka med information om de etiska ramarna kring intervjun samtidigt en förfrågan om att ställa upp på en intervju. Jag avråddes av läraren. Han hade

erfarenheter av att då elever fick papper tenderade de att tappa bort dessa och att det då förhalade möjligheten till att få till stånd en intervju. Han menade att ungdomarna levde så mycket i nuet. Vi bestämde att läraren skulle ge eleverna uppgifter så att de själva skulle kunna ta kontakt med mig. På det sättet fick jag mailkontakt med tre tjejer från utbildningen. Två av tjejerna blev intervjuade, den ena hörde av sig så sent att jag bedömde att jag inte skulle hinna ytterligare en intervju. De tre yrkesverksamma personerna fann jag genom att ta kontakt med deras arbetsplatser och fråga om intresse. Tanken att tillfråga studerande, yrkesverksamma, och en verksam lärare beror på att intresset låg i att se om likheter eller olikheter fanns i olika arenor som gymnasial-utbildnings, arbetslivets, och universitets och forskningens arenor.

Presentation av de intervjuade

I studien deltog fem kvinnor. Lena är en brandman som arbetat i några år, på hennes arbetsplats är hon en av få kvinnor. Hon har en utbildning som är krävs för yrket, Lena är i medelåldern.

Monica är även hon i medelåldern. Hon forskar kring genus, och har för tillfället en befattning som universitetsadjunkt. Det innebär att hon undervisar. På hennes arbetsplats i den akademiska världen är de flesta chefer män.

Helena är i tjugooårsåldern hon har gått en treårig yrkesförberedande gymnasieutbildning med inriktning mot mode. Idag arbetar hon på en medelstor firma som maskinverkstadsarbetare, hon är minoritet som kvinna på arbetet.

Tove är sjutton år och går på en yrkesförberedande tekniskt gymnasieutbildning. Kim är sjutton och går en yrkesförberedande tekniskt gymnasieutbildning, vid intervjutillfället gjorde hon en arbetsplatsförlagd praktikperiod ute hos en teknisk firma.

Intervjuguide

Inför utformningen av intervjuguiden läste jag in teori kring det som undersökningen avsåg att studera. Tanken var att förkunskaper är viktigt innan man ger sig ut och intervjuar för att intervjuaren kan göra tolkningar och återkopplingar till den intervjuade. Annars finns en risk att samtalet stannar av (Kvale, 1997). I arbetet var intervjuguiden halvstrukturerad med öppna frågor. Tanken i studien var att få ta del av de intervjuades vardagliga liv. I vardagen utspelar sig en stor del av de processer av sociala relationer som människor befinner sig i. En utgångspunkt var att inte styra för mycket utan ha guiden som en utgångspunkt, men jag såg guiden som en viktig del i att säkra en reliabilitet. Även som ett sätt att hålla mig på rätt spår och verkligen undersöka det som var avsikten, vilket kan säkra en validitet åt studien.

När man intervjuar kan man påverka arbetet beroende på hur man ställer frågor. Enligt Kvale (1997) är det viktigt att tänka på hur man ställer frågor i en intervju. Studien kan få en sämre validitet om jag ställer ledande frågor, har frågor som är svåra att förstå, man bör även undvika att börja frågor med varför. Att göra det kan uppfattas som att jag kräver ett svar. Istället tänkte jag undvika sådant och istället inrikta mig på att omformulera funderingar till exempelvis: hur kommer det sig?, för att inte verka tvingande i frågorna. Jag funderade även på att jag skulle ge ett öppet och uppmärksamt intryck genom mitt kroppsspråk. En intervju känns behagligare då den som intervjuar är avslappnad, det inbjuder till samtal (Kvale, 1997). De intervjuades berättelse och val av berättelse skulle ändå vara styrande utifrån relevans. Jag utgick från att då de intervjuade väljer att berätta något kan det ses som relevant och viktigt för personen. Utifrån syftet med studien utgick jag från tre teman som underfrågor i guiden. De teman som valdes handlade om att göra otraditionella val, praktiken/yrket/utbildningen även frågor kring miljö.

Intervjusituationen

I samtliga fall fick de intervjuade bestämma plats för intervjusituationen. Det var viktigt så att de skulle befinna sig i en miljö de kände sig trygga i. I alla fall utom ett genomfördes intervjuerna på arbetsplatserna eller i skolmiljön. Intervjuerna spelades in. Längden på intervjuerna var cirka fyrtiofem minuter. Även utrustning och mätinstrument kan påverka arbetets reliabilitet därför kontrollerades inspelningsutrustningen innan intervjuerna. Efter intervjuerna lyssnade jag igenom samtliga för att försäkra att allt blev inspelat.

Intervjuareffekten avser sådant som kan påverka reliabiliteten i undersökningen. Det handlar om relationen mellan den intervjuade och intervjuaren, båda parter förförståelse kan påverka hur samtalet förflyter och vilka data som intervjun ger. Det finns även en risk att den intervjuade anpassar sina svar såsom hon tror att forskaren vill höra dem (Kvale, 1997).

Min tanke i intervjusituationen var att det människor säger och gör kan motsäga varandra. De intervjuade kan omedvetet vara påverkade av osynliga föreställningar som styr kvinnors sätt att vara och uttrycka sig själva. Kvinnorna i studien verkade vara individer som strävade efter en självständighet och gjorde intrycket av att inte påverkas av normer som styr förväntningar på kvinnor då de valt att befinna sig i traditionellt manliga miljöer. Jag fick intrycket de verkade ta ett aktivt avstånd från en traditionell syn på kvinnor. Trots det handlade deras berättelser om sin vardag till stor del om orättvisor i form av särbehandling och ifrågasättande, även utanförskap. I undersökningen blev det tydligt att kvinnorna anpassade sig till formella normer eftersom de ofta svarade att de inte upplevde att de blivit

orättvist behandlade. Kvinnornas anpassning till jämställdhetsnormer verkade till stor del bero på att de inte ville sätta sig själva i någon slags offerposition. I studien försökte jag förhålla mig till sanning som något som finns i en viss situation påverkat av individens erfarenheter av synliga och osynliga normer i samhället. För att undvika en intervjuareffekt uppmuntrade jag de intervjuade till att berätta om sina handlingar i så konkret form som möjligt. Jag ställde även frågor om hur de intervjuade upplevde situationer och handlande för att fånga komplexiteten och motsägelser i de intervjuades vardagliga liv. Att hitta motsägelser under intervjuerna var ett sätt att säkra validitet och att se om jag verkligen fångade det jag skulle undersöka. Återkoppling i samtalet är även ett sätt att undvika att samtalet avstannar (Scott, 2004).

Under intervjuerna fungerade återkopplingar även som ett sätt att kontrollera om jag som intervjuare hade förstått innebörden i det sagda, vilket kan ge en hög reliabilitet i studien. Under intervjuernas gång märktes det att återkoppling var ett sätt att lyssna aktivt. Genom att jag bollade tillbaka en egen formulering av det sagda fick jag utförliga fördjupade svar på den ursprungliga frågan. Det blev en slags förhandling av verkligheten, den intervjuade avgjorde hur hon ville presentera sig själv. För varje återkoppling kunde den intervjuade bekräfta, rätta eller vidareutveckla svaret. Genom att ställa samma fråga upprepat, ibland genom en lite annorlunda formulering kunde jag se om individen hade något mer att säga om saken, även fånga upp inre motsättningar angående det studerade. Genom omformuleringar av frågor kan man få olika svar på en liknande fråga (Kvale, 1997).

Att rikta frågorna mot den upplevda vardagen och handlingar i den var ett bra sätt att fånga upp den livsvärld jag ville ta del av. Likaså upplever jag att de intervjuade lättare kunde berätta om handlingar än om privata tankar och åsikter. Men genom inriktning mot handlingar följde tankar och upplevelser med naturligt in i samtalet.

Etiska överväganden

Kring en undersökning finns etiska ramar som man behöver ta hänsyn till (Kvale, 1997). Jag tog kontakt med de personer jag ville intervjua i god tid. Syftet var att få en möjlighet att skapa en början till en relation som skulle ge en ökad möjlighet till trygghet i intervjuarsituationen. Syftet var även att de tillfrågade skulle få en möjlighet att fundera över om de verkligen ville ställa på intervjun. Det resulterade till att jag hade kontakt via elektronisk post med de tillfrågade under tiden som jag utformade intervjufrågorna. Andra aspekter som jag informerade om är frivilligheten att delta i undersökningen, frivilligheten att välja vad man lämnar för uppgifter även rätten att inte svara på frågor.

Det är viktigt att fundera över om intervjun kan ge skadliga konsekvenser för de intervjuade. Det kan handla om att de upplever intrång i privatlivet eller känner sig kränkta, möjligheten att personer i den intervjuades närhet blir kränkta behöver också övervägas (Scott, 2004). Med det i åtanke kändes det viktigt att informera att frågor i intervjun inte hade någon grund i personlig nyfikenhet från mig som forskare. För att få tillträde till de intervjuades personliga upplevelser och att verkligen fånga osynliga normer som påverkar informerade jag om syftet att studera genusroller och genusrelationer som fenomen. Jag om att upplysningarna skulle användas i forsknings syfte och att de skulle förvaras inlåsta. Även att materialet kan göras om för att garantera konfidentialitet. Det innebar att jag böt ut fakta, även namn för att ingen ska kunna känna igen den intervjuade.

En etisk aspekt är att jag som intervjuare har en känslighet att se eventuella etiska frågor som uppstår i sammanhanget. Forskaren har även ett ansvar att handla så lämpligt som möjligt i en sådan situation (Kvale, 1997). I en av intervjusituationen är det viktigt med avvägning angående möjligheten till intrång i privatlivet och en känsla av att bli kränkt. Det ledde till att jag inte fördjupade mig i vissa frågor även om jag hade ett intresse av det. Orsaken var ytterst att jag fick information som kan tyda på en viss trötthet på att bli uppmärksam på grund av att vara kvinna på arbetsplatsen. Min upplevelse var att den intervjuade var rädd om sin integritet och sitt privatliv orsakat av en viss mättnad av att upprepade gånger intervjuats från lokala media. Jag fick även veta att den intervjuade upplevde att aspekten av att hon var kvinna förstörades upp, vilket jag tolkade som att hon upplevde som kränkande.

Metodproblem

Metodproblem i arbetet har varit min förförståelse att konstruktionen av genusroller i samhället påverkar kvinnor negativt. Jag tänker att jag inte vill bidra till att reproducera bilden av det typiskt manliga och kvinnliga i vårt samhälle. Det finns en risk att det sker genom att jag presentera bilder av de genusroller som skapas i samhället, skillnader mellan män och kvinnor. Ett sätt att undvika det är att jag är medveten om vad min förförståelse kan leda till och hur det kan färga arbetet, men jag inser att jag behöver visa på de osynliga normer som färgar synen på hur kön ska vara. Min förförståelse från en tidigare forskningsöversikt var att genusroller får negativa konsekvenser för kvinnor. Det är även viktigt att lyfta fram att kategoriseringen av kvinnor drabbar dem negativt då de hamnar i en socialt och ekonomiskt underordning.

Hermeneutiken var en hjälp att vara medveten om att jag som forskare kan påverka arbetet. Genusperspektivet som en teoretisk utgångspunkt har varit intressant utifrån att det är en

tillgång i att bygga förklaringsmodeller om hur den samhälleliga kontexten ser ut och hur den påverkar individer. Det finns fördelar med att se på genusroller som en social konstruktion. Genusperspektivet har varit en hjälp i att undvika risken att reproducera bilden av kön som något vi föds till med naturliga olikheter som legitimerar ojämlikhet mellan män och kvinnor. Perspektivet som diskuterar genusroller som en kulturell socialkonstruktion av kön kan bidra till en bild av att vi inte föds med bestämda egenskaper. Det räcker inte med att vara medveten om genusroller, det är viktigt att förhålla sig kritiskt till hur perspektivet används. Strukturer kan påverka människors självkänsla och förmåga att fungera, även motivation. Det är inte så enkelt att bara fokusera på antingen strukturella eller individuella förklaringar för förståelse av människor. Jag tänker att allt sker i en växelverkan genom att vi både påverkas av och kan påverka strukturer i samhället. Något av metodproblem har funnits vid intervjuerna. Det blev uppenbart att individer omedvetet anpassar sina svar till formella normer om jämställdhet i samhället. En medvetenhet om det har underlättat att sedan analysera och hitta förklaringar till varför individer uppger att de blir väl bemötta, trots att deras beskrivningar vittnar om att de inte alltid behandlas jämlikt i vissa sammanhang. Genom att se på jämlikhet som en tolkning och förhandling som tolkas i olika relationer som finns i kontexten kunde jag förhålla mig till anpassningen till normer om jämlikhet.

Transkribering och Analysmetod

Transkribering innebär att intervjuer skrivs ut i en text (Kvale, 1997). Det material som intervjuerna gav skrevs ut ordagrant för att säkra en hög reliabilitet genom att inte utelämna fakta. Jag gick igenom det skrivna materialet upprepade gånger för att ta bort upprepningar för att underlätta en strukturering av materialet. Jag valde meningsskategorisering till detta arbete. Det är en form av analysmetod där man i data letar efter det som beskriver det som man valt att undersöka. Det är ett sätt att förenkla komplicerade och omfattande data, genom att man kan hitta teman som anknyter till det studerade (Scott, 2004).

Analysmetoden har inspirerats av pedagogikforskaren Max Van Manens sätt att hitta teman som framstår som meningsskapande för de intervjuade ur materialet. Han menade att individer förstår sig själv och ger sitt liv mening genom berättelsen. Vidare säger han att individen växlar mellan att förhålla sig till sig själv och det universella fenomen som finns. Individen tolkar sig själv i berättelsen om sig själv. Analysen följde den hermeneutiska cirkelns princip. Det innebär en växling mellan att betrakta delar för att sedan se delarna i en större helhet (Scott, 2004).

I den här studien innebar växlingen av delar till helheter att jag försökte se vad texten berättade om fenomenet genusroller. Syftet var att lyfta fram informella osynliga föreställningar om genusroller. Sådana föreställningar kan vara svåra att visa på eftersom vi omedvetet påverkas av sådana normer. Att tolka en text ger en distansering från den närhet som finns vid intervjusituationerna. Avståndet vid tolkningen av en text gör att jag kan göra mig ännu mer öppen för att hitta underliggande budskap i texten. Den närhet som finns vid intervjuer kan påverka mig som forskare. Det kan leda till att jag bara presenterar det uppenbara som de intervjuade berättar, istället är det viktigt att leta efter underliggande budskap och motsättningar i det sagda. När man läser den utskrivna texten första gång sker en ytlig analys (Scott, 2004).

För en fortsatt analys läste jag det utskrivna materialet flera gånger. Jag lyssnade även igenom de inspelade intervjuerna upprepade gånger. Tanken var att försöka se och höra vad materialet sade mig om det undersökta fenomenet genusroller. Jag antecknade nyckelord som representerar något som verkade ha en mening för den intervjuade. I analysen i det här arbetet presenteras olika teman som nyckelorden bildade. Temat var inte klart utan fångade innebörden i det sagda, i analysen kompletterade jag temat genom diskussion som problematiserar innebörden med hjälp av genusteori och den tidigare forskningen. Till analysen har citat av de intervjuade använts och även en sammanfattning till en helhet bestående av teori och det som framstår som meningsfullt för de intervjuade. Jag ställde frågor kring: att göra otraditionella val, praktiken/yrket/utbildningen och frågor kring miljö. Det kan vara en stor skillnad på hur jag uppfattar verkligheten och hur de intervjuade gör det. Angående utskriftens validitet så har jag försökt att ordagrant hålla mig till att sammanfatta så ordagrant som möjligt. Trots det så är det ändå mina ordval och innebörden av olika ord är något som inte är objektivt. Det finns en maktaspekt i studien. Det är jag som både definierar frågor, tolkar svar och väljer hur jag sedan formulerar mig när jag skriver allt detta. Hur jag uppfattar verkligheten är i sin tur styrt av den kontext jag befinner mig i, det är viktigt att förhålla sig så öppen som möjligt och försöka att lägga sin egen förförståelse åt sidan.

Teoretiska utgångspunkter

Teoretiska utgångspunkter i det här arbetet har varit en tidigare forskningsöversikt där jag undersökte kvinnors villkor på arbetsmarknaden. Till arbetet har jag även knutit Connells (2003) dimensioner av genusrelationer.

Tidigare forskning

Tidigare forskning om kvinnors villkor på arbetsmarknaden visade att vi aktivt gör och reproducerar bilden av kön, det verkar pågå i samhällets alla nivåer, från forskning till utbildnings och i arbetslivets organisationer och arbetsplatser (Eriksson, Eriksson, 2002). Genusdifferentiering är ett effektivt sätt att få makt via nyckelpositioner i samhället som påverkar våra normer. Det har lett till att även kunskapsproduktion utgår från manlig norm. Kön kategoriserar människor och gör generaliseringar om hur kön bör vara. Det innebär att kön även begränsar människor särskilt kvinnor som har en underordnad position i könshierarkin. Arbetsmarkanden är idag även könssegregerad, kvinnor finns i underbetalda krävande yrken. Arbetsmarkanden är inte bara segregerad, män och kvinnor tenderar att ha kvalitativt olika arbetsuppgifter. Kvinnors arbeten kräver ofta sociala färdigheter. Deras arbeten bygger ofta på relationer i samband med vård och omsorg av människor, kvinnor förväntas även vara samarbetsvilliga och stödjande i sin yrkesroll. Förväntningar på kvinnors könsroll i samhället i stort har även påverkat förväntningar på kvinnors yrkesroll (Kauppinen, Haavio-Mannila, Kandolin, 1989).

Traditionellt kvinnliga yrken och ohälsa

Forskningen har visat att särskilt kvinnor betalar ett högt pris då de arbetar inom traditionellt kvinnliga vårdande yrken. Arbete inom ett vårdande yrke innebär att ge service i nära kontakter med mottagaren under långa perioder av arbetsdagen. Arbetet ställer krav på sociala färdigheter för att kunna upprätthålla en relation till den som tar emot vården. Den som vårdar ska hantera sina egna och andras känslor. Det verkar som att genusordningen som värderar kvinnor lägre i samhället även har påverkat kvalitén på kvinnors arbetsuppgifter och hur vi värderar kvinnors arbete. Kvinnor i vårdande yrken löper även en hög risk att drabbas av ohälsa relaterat till arbete. Låg kontroll i kombination av höga krav i arbetet tycks särskilt skadligt och kan ge en sårbarhet för depressioner. Arbete och stress påverkas även av sambanden mellan bedrifter som utfört arbete och belöningar såsom uppskattning, lön mm. Obalans eller utebliven uppskattning leder till en lägre självkänsla, omvänt en balans mellan belöning/arbete ger en ökad självkänsla (Nicholas-Barron, West, 2007).

Könsbarriärer

Vi har könsbarriärer som utestänger kvinnor från områden som ledande positioner i samhället, teknisk forskning, traditionellt manliga välbetalda arbeten. Men det finns förändringar på arbetsmarknaden och samhället. Kvinnor väljer idag att träda in i manliga arenor. Även forskning ifrågasätter den manliga normen och att kunskapsproduktion utgår

från den. Inom politiken uppmärksammas alltmer behovet av jämställdhet mellan män och kvinnor (Pettersson, 2002).

Forskning visar att kvinnor vinner på att arbeta inom mansdominerade yrken eftersom de då får ta del av de fördelar som är relaterat till männens yrken. Det innebär att de upplever högre grad av självbestämmande, upplever arbetet mer utmanande och mindre kontrollerat.

Arbetsmiljön skattas däremot som mer tävlingsinriktad och de rapporterar även nackdelar som sexuell uppmärksamhet och trakasserier från manliga kollegor. Män som har valt ett otraditionellt yrke rapporterar mindre diskriminering än kvinnor i samma grupp. Det kan peka på att män är mer välkomna att bryta könsbarriärer på arbetsmarknaden. Studier visar att män förlorade i lön på ett kvinnligt yrke i jämförelse med ett traditionellt manligt yrke.

Däremot fick de bättre löner än sina kvinnliga kollegor. Män tenderar att som minoritet i ett otraditionellt yrke att lättare avancera till högre positioner än i traditionellt yrke i jämförelse med sina kvinnliga kollegor (Kauppinen, Haavio-Mannila, Kandolin, 1989).

Dimensioner av genusrelationer

Genus kan ses som en social konstruktion av kön. Hirdman (2003) menar att genus är föreställningar om manligt och kvinnligt som hakar på allt, inte bara på kropparna. Det präglar hela vår värld och styr hur vi organiserar den (Hirdman, 2003). Det finns en könsmaktsordning som bygger på gruppen mäns makt över kvinnor. Ordningen bygger på att män och kvinnor åtskiljs till varandras motsatser. Män får ett högre värde än kvinnor, mannen blir en norm. Maktförhållanden finns inom enskilda organisationer, institutioner, företag, familjer och kan kallas för genusregimer. Genusregimerna bildar samhällets genusordning (Thomsson, 2002).

Connell (2003) utgår från fyra dimensioner av relationer som samverkar kring konstruktionen av genuskategorier. Relationerna är maktrelationer, känslomässiga relationer, produktions relationer och symboliska relationer (Connell, 2003). Genusstrukturer i samhället bildas genom varaktiga och omfattande sociala relationer mellan människor i vardagen.

Relationerna i samhället kan vara direkta eller indirekta, via teknologi, reklam mm (Connell, 2003). Tolkandet av genusroller är en rörlig process som innehåller motstridigheter.

Innebörden av genus bestäms av de relationer som finns inblandade i den aktuella kontexten.

Individer påverkas av olika erfarenheter. Det kommer alltid att finnas avvikelser i hur

individer uttrycker genusroller (Eduards, 2003). Avvikelser kan ge reaktioner från

omgivningen såsom fascination eller avsky. Genusordningen drabbar även män som inte följer manlig norm. Män som avviker och är feminina eller homosexuella får andra mäns

förakt. Det kan leda till att de diskrimineras och utsätts för psykisk och fysisk misshandel.

Även kvinnor som överskrider gränser utsätts för diskriminering (Connell, 2003).

Makt relationer

Makt utövas genom vårt sätt att tala, skriva och skapa oss föreställningar. Maskulina och feminina socialt tillskrivna egenskaper kategoriseringar och definierar kvinnor och män. Egenskaperna internaliseras i det allmänna medvetandet (Thomsson, 2003). Makten i relationer byggs upp genom att man fogar in könen i olika sociala rum där de utvecklar olika erfarenheter. De olika erfarenheterna i sin tur ger en tro om att män och kvinnor är olika i en biologisk mening. Det ger föreställningar om att kvinnor och män föds med olika egenskaper (Eduards, 2002). Män och kvinnor föds inte till kategorierna utan individer lär sig och utvecklar maskuliniteter och femininiteter. På så sätt bildas kategorier av kön, man och kvinna. Indelningen man och kvinna kopplas till kropparnas biologiskt olika utseenden, till kropparna knyts förväntningar om klädstil och beteenden (Connell, 2003). Maktrelationer påverkar hur män och kvinnor framställs även vilken position män och kvinnor får i samhället (Eduards, 2003). Män framställs som ledare, de representerar auktoritet och intellekt. De är majoritet i en rad områden från religion till vetenskap, företag, rättsystem och regeringar för att nämna några områden (Connell, 2003). Män som anpassar sig till genusnormer får fördelar eftersom kvinnor värderas lägre i samhället. Det gör att kvinnor får mindre respekt än män, de riskerar även att diskrimineras (Thomsson, 2003).

Symboliska relationer

I språk och ord finns makt och påverkan. Symboliska relationer består till stor del av tal och skrift. Det finns en genussymbolik i hur vi talar om kvinnor och män, vi bidrar till att skapa en bild av dem. Vi påverkas av strukturer som innehåller historia, tolkningar, och fördomar. Symboliken finns i media, kläder, byggnader mm. Symboler signalerar vad som skiljer mellan könen man och kvinna. Kläder signalerar förväntningar om beteende, kvinnors kjolar är inte designade för ett aktivt liv. Mäns byxor är däremot anpassade för aktiviteter. I symboliska relationer bestäms regler för genuskategorierna. Reglerna tas sedan för givet i det vardagliga livet. Genusnormer påverkar människors självuppfattning, den kuvar individers kroppar. Diskursen om mode är regelstyrd och ger riktlinjer om hur idealkvinnan ska se ut. Idealen är inte alltid hälsosamma, det visar den självsvält om som många kvinnor utsätter sig för (Connell, 2003). Idag är innebörden av könskategorierna tvetydiga och dubbla. Det finns föreställningar om att kön inte spelar någon roll och att män och kvinnor ska ha samma förutsättningar i samhället. Samtidigt är samhället fixerat vid kön (Elvin-Novak, Thomsson,

2003). Genusdiskursen kan möta motstånd. Det går att ta kontroll över diskurser om man blir medveten om hur kroppar placeras i diskursen (Connell, 2003).

Känslomässiga relationer

Känslomässigt relationer kan ha olika innebörder, fientliga, negativa eller positiva. Fördomar och förakt mot kvinnor är relationer med en intim dimension av hur genusnormer drabbar kvinnor negativt. Det kan handla om sexuella anspelningar på arbetsplatsen, hot och glåpord på gatan. Sexualiteten är en viktig arena för känslomässigt engagemang. Den västerländska sexualiteten organiseras utifrån genusroller, individer definieras utifrån sexuell läggning. Grunden för hushållet i samhället bygger på föreställningar om sexualitet och ett känslomässigt engagemang mellan två individer heterosexuella individer (Connell, 2003) Kvinnans kultur anses vara hemmet, där utför kvinnan obetalt arbete, grundat på plikt känsla och kärlek (Hirdman, 2003).

Produktions relationer

Relationer i yrkesvärlden är formade kring genusnormer. I produktionsrelationer finns en genusbaserad arbetsfördelning, det innebär att män sysslar med vissa arbetsuppgifter och kvinnor med andra arbetsuppgifter (Hirdman, 2003). Uppdelningen av sysslor har gjort att yrken delas upp i traditionellt manliga och kvinnliga. Män och kvinnor är aktiva i samhällets moderna ekonomi. Kvinnor tjänar mindre än män på att arbeta, kvinnor kan bli ekonomiskt beroende av män. Den ekonomiska arenan ses som en manlig kultur, män förväntas inte vara hemma och vårda barn (Hirdman, 2003). I de olika sociala rummen gör sig könen olika erfarenheter. Kvinnor i vårdande yrken, utvecklar just vårdande egenskaper och relationer i sitt yrke. Det skapar en kategorisering av män och kvinnor. Man tillskriver dem olika egenskaper och ser dem som medfödda. Uppdelningen är en grund för det moderna samhällets genusordning (Eduards, 2003). Men det sker förändringar i fördelning av kvinnors och mäns sysslor. Exempel på könsmärkning av yrken som varierar är kontorsarbete. Det har av tradition varit ett kvinnligt yrke, men ursprungligen sågs det som manligt. Idag då datorerna är arbetsredskap tenderar män återigen att utföra kontors arbete. Det kan ses som en maskulinisering av yrken (Connell, 2003).

Analys

Nyckelroller i genussystemet tycks handla om att särskilja och hierarkering. Arbetsmarknaden och utbildningspraktiker är praktiker som till stor del medverkar till detta. Vid en första anblick har kvinnor idag i vårt samhälle en stor frihet att välja hur de vill

uttrycka sig själva. Men är det så i praktiken? Accepteras kvinnors frihet så länge kvinnorna underordnar sig män och hålls segregerade från makt och manliga arenor? (Hirdman, 2001). Samhället som ett könssystem inte är könsneutralt. Det vill säga att män och kvinnor inte har samma möjligheter att delta i samhället. Genusroller kan ses som en process som sker i samspelet mellan människor, via språket och symboler och människors interaktion. Processen kan se olika ut, den varierar med olika faktorer som påverkar såsom individers erfarenheter, ålder, kontext för att nämna några faktorer som påverkar. Enligt en dynamisk syn på genusroller kommer det aldrig att finnas en homogen grupp som kan kategoriseras in i ett kön (Connell, 2003).

Att göra otraditionella val synliggör makt

Alla kvinnorna i studien har gjort otraditionella val då de valt yrken och utbildningar som är traditionellt manliga. Men kvinnorna de manliga miljöerna möts av ifrågasättande och motstånd. Vad är det då som männen försvarar? Mäns villkor i samhället är det som är norm. Det innebär att kvinnor hela tiden behöver förhålla sig till en norm vilket gör att deras handlingsutrymme begränsas. När kvinnor gör otraditionella val och befinner sig i manliga arenor blir deras sociala och ekonomiska underordning tydlig. Arbetsdelningen har gjort att kvinnor som ständigt finns i arbete obetalt eller betalt får begränsade möjligheter att engageras sig politiskt och påverka i samhället. Kvinnor får inte heller tillgång till alla handlings alternativ i olika kontexter, gränserna vidgas och töjs i vissa situationer. Man kan se det som att kvinnor har begränsningar i vissa sociala rum (Eduards, 2002). Men hela tiden pågår konstruktioner av kvinnliga och manliga erfarenheter som segregerar män och kvinnor. Ytterst har kvinnor begränsade tillgångar till makt, handlingsalternativ och möjlighet att välja att förändra sitt liv. De omgärdas alltid av genusroller som en segregerande maktfaktor i samhället. Kvinnor agerar i könsmaktsrelationer både på ett strukturellt och individuellt plan. Ingenstans i samhället undkommer kvinnor de förhållanden som är könsbundna, vilket gör att de drabbas av strukturella och personliga handlingsbegränsningar (Thomsson, 2003).

Monica menar att en karriär inte alltid varit självklar för kvinnor:

”Kvinnor förväntas att träda in i vissa roller... kvinnor förväntas ta ansvar för familj och barn och hem och så, det gör ju att man blir mer bunden än män blir. Män har större frihet att tänka på karriären i regel, sedan finns det ju undantag.” (Monica).

Arbetsdelning mellan kvinnor och män kan kallas för genusarbetsdelning. Den fortplantar en skev maktordning som innebär att kvinnor får det största ansvaret för obetalt arbete såsom ansvar för hem och barn. Även arbetsmarknaden delas upp, kvinnor får även arbeta inom vårdande yrken som ger lägre löner än männens yrken. Den segregerade arbetsvärlden gör att i de olika arenorna gör sig män och kvinnor olika erfarenheter. Män och kvinnor skapas i de olika världarna, de utvecklar olika färdigheter, även olika sidor av sin personlighet (Eduards, 2002). Kvinnor som ofta återfinns i vårdande yrken utvecklar vårdande egenskaper och blir skickliga på sociala relationer. På så sätt skapas ständigt föreställningar om män och kvinnor. Föreställningarna blir till vanemässiga beteenden som sedan tas för givet, något vi föds med (Hirdman, 2003).

Lena berättar om sitt arbete och om de dagliga handlingarna där som visar på hur kroppen disciplineras att passa in i rådande föreställningar om manligt och kvinnligt:

”Visst måste man kämpa hårt, det är ganska hårt fysiskt som tjej... man har ju inte den styrkan i sig liksom naturligt. Vi har ju fys varje pass vi jobbar, då får vi träna.” (Lena).

Tanken om att den manliga kroppen är naturlig något män föds med motsägs av de handlingar som det ständiga tränandet och skapandet av en stark kropp som ses som naturlig för män, i själva verket skapas kroppen genom ett ständigt görande.

Tove berättar om att hon ofta känner sig utanför bland andra tjejer:

”Ibland när man är med tjejer, man vet inte vad man ska göra. När man ger ett förslag... men kan vi inte bara ta en boll och gå ner till fotbollsplanen och spela lite? Då blir det... neej ... vill inte. Man vet ju inte riktigt vad man ska göra. Alla säger: Tove du är så onormal, du är bara konstig.” (Tove).

Situationen visar på att Toves handlingsutrymme är begränsat som en följd av föreställningar om hur kvinnor ska bete sig. I vissa situationer finns bara ett visst antal tänkbara handlingsalternativ. Toves känsla av utanförskap är en följd av osynliga normer som reglerar och återskapar syn på genus synliga, hon bryter mot förväntningar om vilka handlingar som är dem rätta i situationen. Normer kategoriserar män och kvinnor enligt biologiskt kön. Det gör att individer tenderar att rikta sina handlingar att överensstämma med föreställningar om vad

som är manligt och kvinnligt. På det sättet skapas kvinnor och även handlingsalternativ som begränsar kvinnor. Det här visar på att även kvinnor medverkar att i genusrelationer som återskapar normer som reglerar vad som är socialt accepterat beteende för kvinnor och män i samhället (Connell, 2003).

Men Tove i sig är en motsägelse till de föreställningar som finns om att kvinnor inte förväntas vara aktiva hon orienterar sina handlingar på ett sätt som inte stämmer med normer och bidrar då till en annans syn på kvinnor. I genusrelationer innebär återskapande och förändring två sidor av samma mynt (Eduards, 2002).

Maktrelationer sker inte bara genom enskilda mäns makt över kvinnor utan även via organisationer där makten utövas på ett opersonligt och osynligt sätt. Ojämligheten kan vara inbyggd i organisationer. Det kan ha en grund i känslomässiga föreställningar som har gett upphov till på fördomar om att kvinnor inte är lämpade för traditionellt manliga yrken. Det kan leda till att yrken blir segregerade på så vis att bara män söker sig dit. Segregationen i sig befäster fördomar då män i en viss kontext gör sig vissa erfarenheter. Kvinnor som inte får tillträde kan därmed inte göra sig de erfarenheterna. Segregeringen och föreställningar om kvinnor som olämpliga i yrket kan påverka rekrytering av anställda genom att använda procedurer som gynnar män vid anställningsförfarandet (Wahl, Holgersson, Höök, Linghags, 2001).

Produktions och symboliska genusrelationer kan visa på osynliga normer som säger något om att kvinnor inte förväntas arbeta inom traditionellt manliga yrken (Connell, 2003).

Jag samtalade med Lena som är brandman, vi kom vi in på ämnet arbetskläder. Hon berättar om när hon gjorde tester då hon sökte tjänsten som brandman:

”Man kom hit och skulle göra tester. Då får man ju låna kläder, jag fick klättra på en stege i stövlar som var fem nummer för stora, bara en sådan grej... det betyder mycket för en att man ska göra en bra grej, för det handlar ju om ett jobb ändå. Det är inte så lätt att klättra upp på en stege ganska högt upp med så stora stövla... Det var en grej som jag tyckte var lite halvskoj. Det fanns inget damernas omklädningsrum som stod och väntade på att det skulle komma en tjej...” (Lena).

Att undkomma begränsande normer

Hirdman (2003) menar att synen på genusroller som roller beroende av kategoriseringar av biologiskt kön kan vara problematiskt. Synsättet förmedlar hela tiden en delning mellan socialt och kön. Det kan leda till att man nöjer sig med att undra vad som på verkar individer mest, det sociala eller biologiska könet? Det kan leda tankebanorna till en återvändsgränd som cementerar en uppdelning mellan manligt och kvinnligt. Begreppet roll ger signaler om att det är något individer lätt kan byta ut. Det är en förenklad syn på individer och kulturen, även på hur makt påverkar genusrollerna (Hirdman, 2003).

I den här studien blev svårt att se på kvinnorna genom genusroller och kön påverkat av en indelning i manligt och kvinnligt grundat på biologisk olikhet. Dels genom att de själva uttryckte ett motstånd mot traditionella föreställningar om hur kvinnor ska vara. Även för att de genom sina handlingar bröt mot genusnormer. De visade istället på en förändring och gränsförskjutning av genusgränser som finns. Kvinnorna i studien visade på en medvetenhet om att genusroller kan innebära ett hinder för dem. Ett sätt att undkomma begränsande strukturer är att vara medveten om att de finns, det gör att individer kan undvika sådana kontexter (Connell, 2003).

Kim visar på att hon har en medvetenhet och smidighet då hon valde praktikplats med omsorg:

”Jag bad om att få vara där jag är nu... jag vet att de har haft tjejer som praoelever förut... jag var jätterädd att jag skulle hamna på ett ställe där det sitter konservativa gamla gubbar som inte kan ta en tjej!” (Kim).

Helena berättar om hur hon tyckte att det var att lämna det tidigare arbetet inom mode föra att arbeta på en verkstad:

”Det var skönt att inte alltid vara jättefinklädd, alltid ha koll på det senaste. Det kanske inte riktigt var jag heller... det är rätt skönt att hoppa i arbetskläderna.” (Helena).

Modediskursen är en arena där intima maktrelationer disciplinerar den kvinnliga kroppen. Kvinnor förväntas se ut på ett visst sätt och får signaler via symboliska relationer via reklam och media om hur de ska se ut (Connell, 2003). Det verkar som att Helena är lättad över att slippa ideal som påtvingar kvinnor att se ut på ett visst sätt. Ibland leder ideal till att kvinnor

upplever kraven på utseendet svåra att leva upp till. Trots att ingen tvingar kvinnor att svälta sig så påverkas många av ideal och underkastar sig dem, för att de går i linje med hur de vill se sig själva. Ibland kan kvinnor gå ganska långt för att passa in i rådande ideal, det kan handla om att banta och bli trådsml för att disciplinera kroppen att se ut på ett visst sätt. Vilket i det långa loppet kan leda till att hälsan äventyras. Påtryckningar om utseenden som egentligen inte är hälsosamma kan internaliseras som ideal hos individen som egentligen inte stämmer överens med individens sätt att se på sig själv (Connell, 2003). I samtal med Kim pratar vi om att kunna vara sig själv, hon tycker att hon kan det för det mesta:

”Mer eller mindre, jag har lite problem när det är mycket folk, jag har lite social fobi.” (Kim).

Kvinnor förväntas vara sociala och något av experter på sociala relationer och tycka om att behaga människor (Hirdman, 2001). Kims svårigheter kan ytterst handla om sådana krav som finns i samhället på kvinnor viket kan skapa stress och ohälsa, ett sätt att undkomma sådana krav är att ta avstånd från kvinnor som grupp, och söka sig till miljöer där sociala relationer inte är det centrala. Kim motiverar sitt val av en teknisk utbildning:

”Jag trivs inte med sådant, vi säger omvårdnad som många går... nej jag hatar att ta hand om folk!” (Kim).

Kvinnors motstånd

Enligt Connell (2003) finns kristendenser inom alla fyra dimensioner av genusrelationer. Kvinnor är den gruppen som är i underordning i genusstrukturerna i samhället, och de har störst intresse av förändring av strukturer. Helenas uttalande visar på ett tydligt motstånd mot förtryckande normer:

”Jag jämförde med mina tjejkompisar som också hade börjat jobba... i kassan på konsum eller på dagis... jaha varför ska jag tjäna så dåligt och arbeta heltid bara för att jag är tjej? Jag märkte att, kliver jag in som lärling i ett mansyrke så tjänar jag redan mycket mer.” (Helena).

Enskilda kvinnor kan uppfattas som ett större hot då de kan ses som frigjorda från manliga normer i tankarna. De kan ses som ett ifrågasättande av mäns privilegier från gruppen kvinnor

mot gruppen män. Något som är aktuellt i Sverige idag är de kvinnliga sjuksköterskornas strejk för högre löner (http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_1192911.svd).

Det går att dra paralleller om det till Eduards (2002) resonemang om kvinnors organiserade motstånd mot sina villkor i samhället. Kvinnorna som organiserar sig likt sjuksköterskorna får handlingsutrymme för att de fortfarande anpassar sig till manliga normer. Motståndet sker inom ramen för anpassning till männens normer, det sker i samverkan med män. Eduards (2002) skriver om att kvinnors motstånd inte får handla om att ifrågasätta män som motståndare med högre löner. Hon menar att kvinnor som organiserar kollektivt riskerar att förstärka sin identitet som kvinnor och återskapa maktrelationer och bidra till sin underordning (Eduards, 2002). När enskilda kvinnor som inte agerar enligt manliga normer och genom exempelvis handlingar som kvinnorna i studien blir de ifrågasatta uppfattade som avvikare, de är inga riktiga kvinnor. Om kvinnor som frigör sig i tanken från manliga normer är ovanliga, innebär det även att de är fria och självständiga. Kvinnorna i studien visar på att män och kvinnor har samma strävan och ambitioner mot självständighet. Men även att kvinnorna agerar från ett underläge. Kvinnor kanske behöver relatera till sig själva, inte bli producerade och kopierade utifrån en manlig norm (Eduards, 2002).

Möjligheter och svårigheter med motstånd

De kvinnor som deltog i studien ifrågasätter makten på ett intimt sätt enligt manliga maktmetoder. Genom att ifrågasättandet inte sker öppet kan det vara svårt att se, det sker genom handlingar som innebär att de befinner sig i manliga miljöer. Förändring av genusroller och handlingsalternativ för kvinnor kan utökas i vissa sammanhang (Eduards, 2002). Det finns möjligheter med att genom sina handlingar bryta mot de föreställningar som finns om genusroller (Hirdman, 2001). Kvinnorna i studien fick förutom ett utökat handlingsutrymme ta del av fördelar som är relaterade till manliga yrken. I den här undersökningen uppger kvinnorna att arbetet upplevs som omväxlande med möjlighet till påverkan på arbetsuppgifter och de upplever inte att arbetsuppgifterna i sig ger en skadlig stress. Tidigare studier visar att kvinnor vinner fördelar när de arbetar inom traditionellt manliga yrken eftersom kvinnors yrken har ekonomiska och kvalitativt sämre förutsättningar. Traditionellt kvinnliga yrken innehåller liten möjlighet att påverka arbetsuppgifter, arbetsuppgifterna är ofta enformiga. Kvinnliga yrken innehåller en hög grad av stress och bygger ofta på sociala relationer som kräver mycket av individen (Kauppinen, Haavio-Mannila, Kandolin, 1989). Kombinerat med liten uppskattning som låga löner uppfyller kvinnors yrken kriterier för en ökad risk att drabbas av ohälsa (Nicholas-Barron, West, 2007). Studier om män som befinner sig i kvinnliga yrken

visar att de förlorar i lön relaterat till manliga yrken. Däremot tenderar de att avancera till högre positioner och få högre löner än sina kvinnliga kollegor. Mannens bättre villkor i samhället följer honom in i det underordnade kvinnliga yrket. Samma förhållanden gäller inte för kvinnor som arbetar inom ett manligt yrke, de hamnar i en klass under männen (Kauppinen, Haavio-Mannila, Kandolin, 1989). I den här studien blev det uppenbart att kvinnor inte har samma möjligheter som män på arbetsmarknaden. Det finns tydliga förväntningar om vilka yrken kvinnor ska söka sig till. Hirdman (2001) skriver om att kvinnors frigörelse i vårt samhälle har kommit en lång väg. Men relaterat till män hamnar kvinnor alltid i en underordnad position. Arbetsdelning gjort att kvinnor har ansetts olämpliga för yrkesarbete, de har fått ansvar för hem och barn och på så sätt förpassats till hemmet. Idag har kvinnor alltmer fått tillträde till det offentliga rummet och arbetsmarknaden i samhället. Arbetsdelningen och könsmärkningen av yrken har varierat. Det har skett feminisering och maskulinisering av yrken. Det har inneburit att yrken som från början ansetts vara kvinnliga med tiden kan förändras till att anse svara manliga (Connell, 2003). Historien visar att kvinnor klarar av att utföra samma uppgifter som män, om de bara får tillträde till dem (Hirdman, 2001). Likaså visar historien att det är få arbetsområden som bara har utförts bara av ett kön. Det handlar om kulturella och sociala konstruktioner som reglerar om män eller kvinnor anses vara lämpliga för ett visst yrke (Hedenborg, Wikander, 2003). Trots det finns en åtskiljande genuslogik som skapar begränsade sociala rum för kvinnor vid sidan om mäns sociala rum. Exempel på de åtskilda sociala rummen är den segregerade arbetsmarknaden (Hirdman, 2001). Intervjuerna i den här studien visade hur svårt det kan vara att ta sig ut från ett socialt rum in i ett annat. När kvinnorna i studien sökte sig till manliga arenor blev de bemötta med respektlöshet och mötte ständigt på motstånd i sina handlingar:

”Först hade jag tänkt välja fordonsprogrammet, med där verkade de inte särskilt positiva. Det första dem sa när jag kom dit var, du vet att det här inte är någonting för tjejer. En gubbe där sa att tjejer har svårt att få jobb inom det här och klarar inte av det här.” (Tove).

Studien visade att de unga kvinnor som gick i skolan vågade ta plats i klassrummet och vara kompetenta där. Det kan bero på förväntningar på flickor som duktiga i skolan vilket gör att flickor vågar ta plats i det sammanhanget. Det blir tydligt att de unga kvinnor som går tekniska utbildningar inte lyckas helt med att förhålla sig könsneutrala i kontexten, att vara duktig på studier faller väl samman med förväntningar på var kvinnor ska vara kompetenta. Kvinnorna

som är minoritet i de manliga kontexterna visar på ett tydligt motstånd, men motståndet kan ha ett pris, det är svårt att ständigt bli ifrågasatt. Det leder till att kvinnor i minoritet varvar motstånd med anpassning (Wahl, Holgersson, Höök, Linghags, 2001).

Tove har anpassat sig till den ifrågasättande miljön genom att hitta någon som hon inte blir ifrågasatt av och väljer att ha närmare relation med den killen.

”jag och en kille som jobbar med mig, vi gör allting och dem andra bara kollar av allting, skitjobbigt. De tar våra böcker sedan skriver de av oss. Dem uppmuntrar inte väl inte mig: Tove din jävla knodd, en som bara sitter och pluggar Det är bara det att jag kan grejerna som dem är helt värdelösa på och som dem borde kunna... jag vet inte jag har väl tröttnat på den här klassen... de tror att de är så jävla coola... jag tycker absolut inte att de är det.” (Tove).

Möjligheterna med organisationer som rekryterar kvinnor och män är att de representerar samhället som det ser ut, det finns både kvinnor och män. Likaså producerar sådana kontexter liknande erfarenheter för kvinnor och män. Det leder till att det blir svårare att se på könen som olika då myten och förväntningar om olikhet hela tiden motbevisas genom handlingar (Connell, 2003). När kvinnor arbetar jämte män och gör sig liknande erfarenheter som män ger det andra föreställningar på yrkesroller. Lena har sökt sig till en organisation där det ställs stora krav på samarbete för att arbetet ska fungera:

”För vår del känns det väl kanske ännu viktigare att man är ett bra gäng som fungerar ihop än kanske andra jobb. Det blir så påtagligt när vi ska ut och göra någonting alla har sin position och vet precis vad man ska göra för någonting, så att det inte blir några frågetecken när det händer någonting.” (Lena).

Arbetet ställer krav på samarbete och Lena upplever att relationerna flyter friktionsfritt. Det visar på att genusrelationer kan vara avslappnade och flyta utan komplikationer i vissa sammanhang. Lena tycker att hon blir respekterad på sitt arbete och att hennes arbetskamrater är omtänksamma:

*”Ska hon ha lika mycket hjälp som dem andra, eller kanske mer... ?
De ville ju väl, tankesättet var liksom... jag tycker att det var
omtänksamhet egentligen i grund och botten. De visste ju inte riktigt
hur de skulle göra eftersom de aldrig hade haft någon kvinna på
Räddningstjänsten.” (Lena).*

Motstånd ger synlighet

Lena som befinner sig i en manlig arena blir extra synlig. Flera av de kvinnor jag intervjuat har fått uppleva att deras sätt att se på sig själv har fått träda undan för en genusidentitet då de skridit över gränser för genusnormer och valt traditionellt manliga miljöer. Det har ofta blivit kulturkrockar då kvinnor kommit till de manliga miljöerna och de har fått uppleva särbehandling av omgivningen. Det i sig är ett sätt att se på kvinnorna som någonting annat som inte tillhör normen. Då kvinnor inte betar sig som kvinnor kommer känslomässiga relationer som innebär fascination med i sammanhanget. Omgivningen ser inte längre individen utan ser ett fenomen som symboliserar att någon klivit över en normgräns för vad som anses vara acceptabelt. Det ger en tjuvsningskraft som kan locka människor att se det ovanliga (Connell, 2003).

*”Det är ganska mycket ståhej runt det här, mycket från press... i början
tyckte jag väl att okej det kanske är en nyhet... jag hade lite svårt att
förstå att det skulle vara en sådan uppmärksamhet kring det bara för att
det kommer en kvinna... vad har det för nyhetsvärde?” (Lena).*

Kvinnorna i studien visar på att de uppmärksammas då de befinner sig i manliga arenor. Att vara minoritet i en kontext kan leda till att de får mer uppmärksamhet än sina manliga kollegor. Att vara minoritet på en arbetsplats kan ge olika effekter, en effekt är synlighet. Det kan vara smickrande att få uppmärksamhet men det kan även leda till press som begränsar individer. Kvinnorna blir en kontrast till majoriteten, det synliggör dess gemenskap. Även vad som eventuellt hotas i den. Slutligen leder ofta synligheten till att kvinnorna i minoritet blir bedömda utifrån generaliseringar om kvinnor. De blir symboler för gruppen kvinnor (Wahl, Holgersson, Höök, Linghags, 2001).

Helena berättar att hon upplever att kvinnor alltid måste arbeta femtio procent mer och femtio procent bättre än män för att få erkännande:

”Eftersom jag är tjej vill jag lämna ifrån mig jobb som är hundraprocentiga, så att ingen kan säga: jaha hon är tjej. Jag vill att mina jobb ska vara super så att ingen kan ifrågasätta mig, varför jag jobbar där.” (Helena).

Uppmärksamheten kan leda till en press grundad på att vara en företrädare för gruppen kvinnor. Ett misslyckande i kontexten är inte bara personligt. Det kan också tolkas som ett misslyckande för gruppen kvinnor (Wahl, Holgersson, Höök, Lingshags, 2001).

Intervjuerna visar att kvinnorna till stor del handlar som män gör, genom att tona ner sin kvinnlighet i de manliga kontexterna. Kvinnorna i undersökningen tenderar att anpassa sig till männen i den manliga miljön. De visar inte kvinnliga sidor hos sig själv i så stor grad. Det kan vara villkoret för att få vara på männens arena där den manliga normen råder, det kan även vara ett sätt att undkomma ständiga ifrågasättanden. Tove berättar om sin praktik, hur hon anpassade sig till miljön där:

”Där var det också mycket gubbar: en tjej ska hon klara det här? Det är bara att skämta med... det är samma jargong som i skola. Man ska absolut inte jobba, man får inte ta egna initiativ, det är den här humorn som dem har. Så det är ju bara att hänga med på den. När de säger någonting är det bara att säga något elakt tillbaka.” (Tove) .

Individer som inte är sitt kön på ”rätt” sätt riskerar att drabbas av uteslutning och förlöjligande som straff. Om individer inte följer genusnormer kan de känna sig avvikande. Det i sin tur kan leda till att de anpassar sig och betar sig på ett sätt som de egentligen inte mår bra av (Elvin-Novak, Thomsson, 2003).

Egna spelregler

Det som ger ett varaktigt intryck från intervjuerna i undersökningen är att kvinnorna i undersökningen är skapare av egna spelregler. De tycktes inte bekänna sig till något av ”lagen” män eller kvinnor. Istället söker de sig bortom dikotomin mellan könen och framstår som bärare av ideal som jämlikhet och självständighet. De framstod som aktiva agenter i genusförhandlingar i olika sammanhang.

Man kan anta att de kvinnor som söker sig till traditionellt manliga kontexter söker en könsneutral praktik där de kan undkomma förväntningar på hur kvinnor ska vara och bete sig (Wahl, Holgersson, Höök, Lingshags, 2001)

Kim belyser det med sina tankar:

”Jag vill varken bli nedtryckt eller upphöjd, jag vill bara vara.” (Kim).

Makt kan påtvingas på ett intimt sätt, den kan bli presenterad som en fördom. Det speglar en stereotyp syn på kön. Tove berättar om en situation så det uppstod spänningar då hon blev bedömd utifrån föreställningar om hur kvinnor ska vara:

”Det var på första gymnastiklektionen... våran gymnastiklärare... första lektionen tog han mig och en annan tjej åt sidan och sa, jag vet hur ni tjejer är. Om ni känner att ni inte vill vara med på gymnastiklektionerna så kan jag ordna någonting annat till er. Så sa han inte till killarna, de måste vara med. Jag är ju tjej och så, men jag är inte tjejig så liksom att aj jag bröt nageln!... Jag håller på med mycket killsporter baseball och fotboll jag älskar idrott. När jag sportar då är det inget fjoll, jag kör mitt race.” (Tove).

Bilden av sig själv som hon blir påtvingad av läraren stämmer inte alls med hennes upplevelse av sig själv. Det finns även en makt inbyggd i situationen. Det handlar om mäns makt att disciplinera den kvinnliga kroppen och behandla den orättvist. Den kan leda till en diffus begränsning på ett intimt kroppsligt plan (Hedenborg, Wikander 2003).

Ytterst finns ett budskap om den kvinnliga kroppen och själen som svag. Tillfället och relationerna får en negativ anda, lärarens referenser ifrågasätts. Det leder till att det känslomässiga engagemanget bygger på fördomar. Särbehandling och fördomar är en form av förtryck som kan uppfattas som otrevligt och obehagligt för den som drabbas av generaliseringen av hur kvinnor ska vara (Connell, 2003). Arbetsplatser ställer krav på att relationer ska fungera och fungerar samtidigt som platser där attityder och fördomar kan förändras, det är även en praktik där vi tillbringar stora delar av våra vardagliga liv. Könsblandade arbetsplatser kan skapa en arena där fördomar kan överbryggas. Tove berättar

om hur hon gick tillväga för att lösa situationen som uppstod på den första gymnastiklektionen då läraren trodde att hon inte var intresserad av sport:

”Jag tänkte, nu sak jag visa honom! , Jag har kört stenhårt på alla lektioner... Till slut sa jag åt honom, jag tog honom åt sidan: får jag prata med dig? Och så sa jag: jag tycker inte om att du gör så här, jag vill spela på dem villkoren som är, jag vill inte ha någon särbehandling. Jag märkte att han inte gjorde det för att vara dum, det var bara det att han hade haft så mycket tjejer så att han hade blivit van med det där.” (Tove).

Om man föreställer sig Tove spela fotboll kanske man ser att det handlar om mer än ett spel, det handlar om att ändra spelreglerna för hur hon får använda sin kropp. Hela hennes kropp kanske är koncentrerad och det finns inga inlärd hämningar i den. Hennes sätt att hantera sin kropp visar på att det sker maktförskjutningar i hur kvinnors kroppar regleras i olika kontexter och i olika tider (Connell, 2003).

Connell (2003) menar att kroppen ingår i kroppsreflekterande praktiker som skapar kön. Han ser kroppen som både som ett objekt och som ett handlande subjekt. Toves berättelse visar på sådana könsrelaterade maktrelationer där kroppen är arenan där en kamp mellan kön utspelar sig. Det finns en ofrihet i genusstrukturer. Trots att människor återskapar genusrelationer i nya former, anpassas samtidigt relationerna in i rådande genusnormer. I genuspraktiken finns regler som påverkar och styr människors handlande. Det sker en växelverkan mellan strukturer som innebär att individen formar strukturer samtidigt som hon påverkas av strukturen. Praktiken där kön formas och omformas motsäger teorin om kön som oföränderligt (Hirdman, 2003). Trots det är det inte enkelt för individer att kliva ur en genusroll då de själva önskar. Kroppen disciplineras i olika praktiker såsom arbetsliv, privatliv, utbildning. I skolvärlden kan det handla om att skapa annorlunda träningsformer för killar och tjejer i gymnastiken. Det får till följd att kropparna formas olika, som led i genusstrukturer som särskiljer kön. Man kan se på genusskapandet som ett spel där det ständigt pågår en förhandling mellan män och kvinnor om vilka spelregler som gäller (Elvin-Novak, Thomsson, 2003).

Genus och sexualitet

Kön och genusrelationer förknippas med reproduktionsprocessen, våra kroppar och sexualitet. Det kopplas även till privatlivet, vilket kan göra att organisationer får svårt att hantera det som fenomenet genus står för. Strategier för att hantera det kan vara att vissa organisationer siktar på en könsneutral kultur där individens kompetens betonas oavsett kön. Organisationer är en del av kulturen i samhället vilket innebär att den kommer att påverkas av återskapande och nyskapande processer av genusrelationer. Det innebär att det aldrig kan finnas genusneutrala organisationer. Medvetet eller omedvetet kommer individer i organisationen att fortsätta att skapa genusrelationer (Connell, 2003).

Lena berättar om sin vardag på arbetet, hennes berättelse visar på hur hon får foga sig in i ledet i den manliga normen på hennes arbetsplats varje morgon:

”Alltid så har vi uppställning och går igenom vad vi ska göra. Förr var det brandsoldater. Då hade man uppställning, uppställningen lever kvar.”(Lena) .

Ritualer och traditioner, ibland med långa anor är viktiga i det ständigt pågående återskapandet av manlig norm, manliga beteenden och manlig yrken. Det innebär ständiga upprepningar av handlingar som skapar föreställningar och beteenden som förknippas med kön (Eduards, 2002). Det finns risk man tar jämställda relationer för givet genom att bara anställa kvinnor i manliga organisationer utan att diskutera hur man ser på genusrelationer och tittar på hur genusrelationerna ser ut på den aktuella arbetsplatsen. Kön förknippas med reproduktionsprocessen, våra kroppar och vår sexualitet. Det kan leda förväntningar till biologiska kön, det gör att vi omedvetet kan få förväntningar om hur genusroller ska vara hos individer. Då kvinnor träder in i traditionellt manliga arbetsplatser eller sfärer leder det ofta till huvudbry hos de manliga kollegorna. Det kan göra att fenomenet genus är svårt att hantera i organisationer där individer ska förhålla sig på en professionell nivå. Kvinnor ses av tradition ses vara de som är underordnade män och vara vårdande och intresserade av vårdande yrken. Det leder till att männens referenser till verkligheten sätts ur spel då kvinnor befinner sig jämte dem själva (Wahl, Holgersson, Höök, Linghags, 2001).

Tove berättar om hur hennes situation i skolan med hennes klasskompisar som alla är killar:

”En sak jag tycker är lite tråkigt. Bara för att jag är med killar jättemycket då tror många: hon stöter på dem hela tiden! Jag blir arg,

jag har lust att slå dem (skratt)... nej... Men jag är bara med Micke, jag tycker bara om att vara med honom. Dem andra är riktigt dryga! Det är så fjolligt de är ju som dagisbarn. De har skickat mig (visar mig mobilen) Alla de här meddelandena skickade han igår (klasskamrat): Tove och Micke sitter i trädet och pussas. Så fort man är med någon: åh är du ihop med den? Det är skitmånga som har frågat om jag är lesbisk, gud vad säger du, det är helt stört! (Tove).

Sexualitet är en viktig grundpelare i kategoriseringen av individer i genusidentiteter. Kategoriseringen bygger reproduktionsprocessen och heterosexuell norm där och kvinnor förväntas åtrå män och män förväntas åtrå kvinnor (Eduards, 2002). I vissa situationer blir genusidentiteter tydliga, som för Tove då hennes sexualitet ifrågasätts och diskuteras på ett förödmjukande sätt. Experimenterande med genusroller är påtaglig särskilt för ungdomar, det kan vara en källa till glädje och drivkraft till utveckling. Att genusidentiteter är uppbyggda kring sexualitet och nära förbundet med individer sätt att se sig själva kan orsaka spänningar. Inbyggt i den heterosexuella normen finns maktrelationer där män behandlar kvinnor som objekt. Unga kvinnor kan drabbas av mäns fördomar om kvinnor. Unga kvinnor som inte vill ha sexuella relationer kan bli sedda som strama, och de som ger efter för sexuella påstötningar kan riskera att kallas för lösaktiga. Istället för att vara en källa till glädje kan sexualitet utvecklas till något som alierar då man inte ser individer utan bara ett objekt. Genom att sexualiteten är så nära förbunden med sättet att se på sig själv och kategorisera andra gör att det är viktigt att ha rätt sexualitet. Att inte ha rätt sexualitet kan tära på självkänslan (Connell, 2003).

Uppluckringar av gränser?

”Det tycker jag faktiskt är rätt kul, jag har träffat en musiklärare. Då känns det som att om jag skulle bli tillsammans med honom, då skulle han vara tjejen och jag skulle vara killen. För han är ju lärare...” (Kim).

I Kims fall handlar det om föreställningar om könsmärkta yrken, där lärare är ett traditionellt kvinnligt yrke. Kim tankar säger något om både framtiden och det förflutna, det blir tydligt att vi har behov av att jämföra våra handlingar och se om de överensstämmer med normer i samhället. Det kan innebära att i tankarna försöka att konstruera en relation att passa in i en

heterosexuell norm. Vi påverkas av historien, där kön kategoriseras till varandras motsatser. Även yrken har påverkats av de genusnormerna, eftersom synen på kön och lämpliga sysselsättningar på kön har följt med in i arbetslivet och skapat traditionellt manliga och kvinnliga arbeten (Hirdman, 2003). Tankarna och det faktum att Kim är i ett traditionellt manligt yrke säger även något om normer i framtiden. Kanske visar det på en uppluckring av könsbarriärer och förändring av normer som etiketterar människor utifrån kön. Eller kanske är det bara en utopi? (Wahl, Holgersson, Höök, Linghags, 2001).

Genusroller är en social konstruktion och internalisering. Det skapas i sociala och kulturella sammanhang i olika kontexter. Könsskillnader kan ses som konstruktioner som legitimerar en differentierande och diskriminerande könsmaktsordning. Könsmaktsordningen upprätthålls genom att män inte ifrågasätter villkoren i samhället. Kvinnors underordnade position i samhället ses ofta som kvinnors problem, ingen problematiserar kvinnors begränsade handlingsutrymme. Genusrelationer som återskapar könsmaktsordningar är till stor del socialt accepterade praktiker. Det gör att det är svårt att granska och ifrågasätta dem. Enskilda män kan ha svårt att se de maktförhållanden som finns i genusrelationerna. Män som grupp vinner på könsmaktsordningen, enskilda män tjänar olika mycket på den (Eduards, 2002).

I samtal med Monica som forskar kring genusroller kommer vi att samtala om att det är svårt och komplext att prata om fenomenet genus. Monica berättar om hur fenomenet väcker känslor:

”På puben med min sambo tillexempel... han känner många snickare och så... Om dem hör att jag har ett genusperspektiv, då ska de direkt börja ifrågasätta saker och börja diskutera. Den frågan jag ofta får är att de spänner ögonen i mig och frågar: är du feminist eller? Direkt när man tänker på genus och feminist så tänker man på olika politiska rörelser. Det kopplas till makt och en stark vilja att förändra. Det kopplas också till ett sätt att tänka som handlar om att man ser män som ansvariga för vad det handlar om. Män kan känna sig hotade då.”(Monica).

För att granska och identifiera maktrelationer behöver individer som ingår i sociala processer och handlingar där genusrelationer skapas analysera vilket position i genusdiskursen de intar. För att det ska bli möjligt kan det handla om att uppmärksamma hur vilket handlingsutrymme vi har i en kontext, både kroppsligt och språkligt. Vidare ingår tankar föreställningar och symboler i genusrelationerna. Medvetandet om genusdiskursen innefattar en medvetenhet

om att ingenting är enhetligt, genusroller kan uttryckas annorlunda i olika sammanhang. Det handlar om detaljer, vem får ordet?, vilka ord får användas?, vilka ord får inte användas? (Eduards, 2002).

Genuskompetens

Kvinnorna i studien har i sin strävan att uppfylla sina ambitioner fått möta motstånd och ifrågasättanden. Det ger dem en genuskompetens och erfarenheter av att manövrera genusdiskursen. Det har även gett dem en medvetenhet om genusfällor som gör att de själva medverkar till att bilda ojämlika genusrelationer. På de sättet kan de medvetet välja var i genusdiskursen de väljer att placera sig. Även i vilka kontexter de kan ha en framgång i förhandlingen av jämställda genusrelationer (Connell, 2003). Kim tänker så här om framtiden:

”Jag har små idéer, om jag skulle starta eget, föra att jag vill bestämma allting själv, ha en bra inkomst. Mitt namn ska stå på skylten! Antingen är det om jag skulle starta eget eller om jag skulle ... jobba åt en firma som är internationell, jag tänkte att jag skulle åka ner till Spanien och jobba... komma härifrån. Jag tänker inte sitta fast i den här hålan resten av mitt liv!” (Kim).

Det kan handla om att förverkliga sig själv och inte fastna i genusdiskursens tendenser att återskapa ojämlika relationer som bygger på generaliseringar föreställningar om hur kvinnor ska vara. Men ledarskap är något som ses som en manlig arena. Kvinnorna kan även möta motstånd i framtiden. Helenas erfarenheter säger något om att kvinnor inte förväntas ha ledande positioner, även hur maktrelationer ständigt återskapas, på en individnivå i relationer:

”Ibland när jag ska säga till någon... kan du ta bort den där plåten, den ska inte ligga där! Och jag vet att deras chef kommer att säga det där, då kan de inte lyssna... de kan inte ta ordern från mig, då gör dem det inte. Däremot när chefen kommer då gör dem det fast jag sade sa samma sak en timme innan!” (Helena).

Kvinnors personliga erfarenheter av underordning kan användas mot kvinnor som ett sätt att splittra gruppen kvinnor och osynliggöra maktförhållanden mellan män och kvinnor. Om det

handlar om subjektiva erfarenheter av underordning kan det bortförklaras. Det finns inte överallt i samhället, det är inte politiskt. Enskilda kvinnor kan få handlingsutrymme i manliga arenor. De kan tolereras till en viss grad, men kvinnorna tenderar att gå in i kontexter som redan har manliga normer och de har liten påverkan där. Att tolerera kvinnor till en viss grad i en manlig kontext kan vara ett sätt att utnyttja kvinnor till att osynliggöra maktförhållanden mellan män och kvinnor. Det kan leda till att enskilda kvinnor inte alltid ser konsekvenser av genuroller såsom sociala och ekonomiska underordning som gruppen kvinnor befinner sig i (Eduards, 2002).

Monika berättar att hon upplevt att kvinnor försvarar manliga normer:

”Sedan kommer alltid de här kommentarerna: jag upplever inte att jag har sämre villor för att jag är tjej, jag har ju alltid klättrat i träden med killarna!” (Monica).

Monika själv tror att det kan handla om att individer inte vill erkänna att strukturer ser ut på ett visst sätt för då erkänner man att man själv inte har de möjligheter som man skulle vilja. Då är det lättare att säga:

”Nej det beror på individen, om jag bara är tillräckligt stark så kan jag göra vad som helst.” (Monica).

Förändring av begränsande strukturer?

Den ramen som finns kring en kvinna som minoritet kan synliggöras med Monicas situation. I flera århundraden har universitetsvärlden varit ett överklassprojekt som har bidragit till att redan mäktiga grupper i samhället behåller sin makt. Således är kunskap makt, aktörer i universitetsvärlden har makt att värdera vilken kunskap är viktig (Lundqvist, 2005).

Monica berättar om hur den kontext hon verkar i ser ut. Prefekten eller den akademiska ledaren är man. Även alla andra personer på chefsnivå är män, även ledningsgruppen består av män. Hon berättar att det blivit mer och mer män på de ledande befattningarna, men att prefekten uppmanade henne att börja forska. Det verkar finnas en manlig norm inbyggd i organisationen men det verkar även finnas en medvetenhet om att jämställdhet som norm. Att ha en anställd som forskar kring genusroller kan vara ett sätt att vara politiskt korrekt. Indirekt verkar maktrelationer även genom att man inte arbetar aktivt för jämställdhet. Det visar på kontinuiteten i genusrelationer som bygger på att bevara maktförhållanden som privilegerar män och manliga normer (Connell, 2003).

Monica som har genuskompetens tycker inte att det universitet hon verkar i har ett genusperspektiv. Hon tycker inte att hennes kunskap inte tas tillvara:

”Min genuskompetens, den skulle man ju kunna använda mycket mer tycker jag... Det blir ju när det ska vara en genusföreläsning i någon kurs... då får jag träda in... man gör saker och ting bara för att man ska göra det, det här med genusperspektiv det glöms bort jättemycket, man får kämpa för att det inte ska försvinna.”(Monica).

I Monicas vardag blir avståndet mellan retorik och handling tydligt. Hon verkar i en arena där en ständigt pågående maskiluniseringsprocess pågår. Som ensam kvinna att verka för ett genusperspektiv har hon svårt att få till stånd några generella förbättrade villkor för kvinnor som grupp i samhället. Om inte kvinnors närvaro bidrar till förändring av attityder och förväntningar kring kön finns en risk att organisationen inte ser individens olika behov fortsätter att fortplanta stereotypa förväntningar på hur kön ska vara. Om kvinnor måste delta på männens villkor är inte relationerna jämställda (Eduards, 2002).

Det går att tänka sig olika alternativ till förändring av begränsande strukturer. Kvinnor i minoritet integreras ofta som underordnade i organisationer och kontexter där manliga normer råder. Det gör att de har liten möjlighet att förändra strukturer som begränsar deras handlingsutrymme. Även om fler kvinnor kommer in till en manlig organisation är strukturerna svåra att förändra. Det beror på återskapandet av maktrelationer som leder till att kvinnorna internaliserar en underordning. Kvinnors frigörelse skulle kunna ske genom att kvinnor ordnar handlingar och arbete utifrån andra system än de manliga normerna. Kvinnor skulle kunna utvecklas utifrån sitt behov i sådana system. Verklig social förändring sker först när människor börjar tänka och handla annorlunda (Wahl, Holgersson, Höök, Linghags, 2001).

Connell (2003) menar att det kan vara lättare att få erkännande av en kamp mot den ekonomiska ojämlikheten än en kamp om en förändring av personligheter. Ett sätt att få förändring att man tittar på maktfördelning som gynnar män. Det handlar om den skeva fördelningen av utdelningen av arbete som gynnar män, det som sker genom genusarbetsdelningen (Connell, 2003). Kvinnor i minoritet i likhet med kvinnorna i den här studien kan förhandla fram vissa öppningar och gränsförskjutningar i sitt personliga handlingsutrymme (Eduards, 2002). Men gränsarbetet kommer ständigt att mötas av motstånd:

”Sen upplever jag att jag blir ifrågasatt... andra forskare jag använder mig av, de blir också ifrågasatta, de menar är det här forskning? ,är det inte politiskt? (Monica).

Män i Monikas kontext begränsar hennes handlingsutrymme, även rätten till åsikter. De antyder att hennes åsikter och handlingar är fel och inte hör hemma i sammanhanget. Vore det inte det mest förbjudna att säga att kvinnors personliga erfarenheter av underordning är politik? Följden av det skulle ju kunna bli att demokratibegreppet utvidgas till att innefatta kön som en förhandling... (Eduards, 2002).

Diskussion

Redan i början av den här studien förstod jag att genusroller är komplext och svårfångat. Inför studien pratade jag med en manlig programansvarig lärare. Samtalet gav en insikt om hur informella normer verkar osynligt trots att man arbetar för förändring. Gymnasieskolan hade några tjejer som hade valt en utbildning med traditionellt manlig-inriktning. Den manliga läraren berättade att de har arbetat för att få in flera tjejer på utbildningen. Tanken bakom den satsningen var enligt läraren att tjejer är mognare än killar. Skolan hade upptäckt att när tjejer fanns i klassen blev killarna blev mer disciplinerade och studiemotiverade. Det ger en känsla av att man ger tjejer kvinnliga uppgifter i en manlig utbildning, att vårda och värna om killarna och deras studieresultat. Att som kvinna höra resonemanget om att tjejer ses som en hjälp till killarna, även att man inte verkar ha motivet att hjälpa kvinnor till att ta sig in på manliga arenor, väcker starka känslor hos mig som kvinna. Det ger en motivation att undersöka vad det finns för fördomar om hur kön ska vara utifrån en kategorisering som innebär en tro om att tjejer är mognare och mer studiemotiverade än killarna. Det kan tolkas som att tjejerna ska fungera som lärare, eller kanske som mammor i klassrummet. Även att killar är omogna i jämförelse med sina jämnåriga kvinnliga klasskamrater och behöver någon som ger dem struktur och studiemotivation. Kvinnor får dubbla budskap, kom och bli jämlik på männen villkor!

Den tidigare forskningen visade att den segregerade arbetsmarknaden är ett sätt att ge män tillgång till makt. Män gynnas av att befinna sig i ledande positioner och yrken som ger bättre utdelning av arbetet i jämförelse med kvinnliga yrken. Den här studien visar det som tidigare forskning även uppmärksammat, att vi aktivt skapar och reproducerar bilden av kön. Det sker

på samhällets alla nivåer, från forskning till utbildnings och i arbetslivets organisationer och arbetsplatser. Det får konsekvenser för kvinnor då de värderas lägre i samhället. Tanken i den här studien var att då kvinnor väljer manliga miljöer synliggörs maktrelationer. Jag tänkte att om det finns informella maktrelationer så kommer kvinnorna att ifrågasättas när de överträder normgränser som reglerar genusroller. Studien visade även på motstånd och ifrågasättande från kvinnor och män. Det leder till att kvinnors handlingsutrymme minskar i vissa kontexter och i vissa relationer. Genusrelationer kan ha olika innebörder i olika kontexter och mellan olika individer. Ingen är genusneutral, varken kvinnor eller män. Genusrelationer verkar finnas överallt i samhällets arenor, i personliga relationer och i strukturer. Det blev väldigt tydligt i den här studien att även kvinnor begränsar varandra. Särskilt bland de ungdomar jag intervjuade blev det tydligt, de upplevde ett utanförskap gentemot kvinnor i sin egen ålder. De tog även aktiv avstånd från kvinnor och orienterade sig mot killar i sin egen ålder. Studien visade på att vi har en könsmall som ska förverkligas i handlingar. De individer som inte följer mallen riskerar att stigmatiseras och hamna i ett utanförskap. Det kan tänkas att det här motståndet har blivit större än kvinnorna väntat sig, även att de blir mer uppmärksammade än de förväntade sig.

Det kan ge dem signaler om att de gör val som bryter mot informella föreställningar om hur kvinnor ska handla. Motståndet kan även signalera om vilka kontexter de förväntas befinna sig i. Kvinnorna verkar möta det med motstånd och förändringsarbete, de verkade frigjorda i sina tankar. Det tror jag ledde dem till att våga söka sig till manliga kontexter. Kvinnorna i studien gav intryck av att vara starka individer som gör ett slags jämställdhetsarbete. Men maktrelationer och motstånd kan leda till ohälsa om inte organisationer granskar sina relationer som ifrågasätter och underordnar kvinnor.

Angående användbarheten av studien så tänker jag att den inte kan ge några enkla svar på hur man kan förhålla sig till genusroller och relationer då det är komplext och påverkas av individers erfarenheter och den aktuella kontexten. Fenomenet genus är en spegling av samhället och individerna. Det kan vara en källa till glädje men även till begränsningar. Förhandlingar om genusroller är mångskiftande och dubbla. Det finns otaliga fällor som innebär att sättet att tala om kön påverkar förhandlingen, även att det finns en underordning som begränsar kvinnors möjligheter i samhället.

Genom att i sitt tal om jämställdhet betona olikhet mellan könen riskerar jämställdhetsdiskursen att upprätthålla genusordningar och heteronormativitet. Vårt samhälle ses som jämställt till en stor del, det finns en risk att man tar jämställdheten för given. Jämställdhet kan liksom genusroller ses som en förhandling i olika situationer och relationer.

Det innebär att man inte kan ta den för given, istället kan man granska graden av jämställdhet i den aktuella situationen.

Att få en ökad medvetenhet om hur osynliga normer påverkar hur genusroller konstrueras och verkar kan vara frigörande. Att visa på att genusroller är en social konstruktion i sig är frigörande och visar på att genusrelationer går att förändra. En ökad medvetenhet om genusdiskursen ger en ökad möjlighet att ta kontroll över diskursen och själv välja var i den man önskar att placera sig. Studien visar att även kvinnor är delaktiga i genusrelationer och medverkar till att förtrycka de kvinnor som väljer att bryta mot osynliga genusnormer som reglerar hur kvinnor ska bete sig.

Ytterligare dimensioner av användbarhet i studien är att den ger en beskrivning av genusdiskurser i samhället och individens erfarenheter. Den visar även på spänningar och påverkan, även polariseringar som skapas. Det ger en bild av den komplexa verklighet som individer lever sina liv genom. Att studera genusrelationer kan även verka frigörande för det sociala arbetet. Det finns en tradition i socialt arbetet ingripa i människors liv då problem är så stora att de har en förödande inverkan på deras liv. Nackdelen är att det uppstår maktrelationer och beroenderelationer i det sociala arbetet som kan verka begränsande. Det finns risker såsom att avståndet mellan hjälpare och de hjälpta blir stort.

Vidare kan forskning att vara skev på grund av att man forskar kring problem som är uppenbara och riskerar att utesluta orsaker till de problem som uppstår. Inriktningen på arbetet och forskningen har en sed av att beskriva individer som hjälplösa, vilket ger en risk att det sociala arbetet medverkar till att reproducera problem.

Sedan tror jag att även det sociala arbetet som institution kan anta en genusneutral ordning och tro att de inte medverkar i begränsande genusrelationer. Den här studien visade på att relationerna och innehållet påverkas omedvetet av diskurser inom oss och från diskurser i samhället. Genusroller är ingenting som lärs in passivt. Människor är agenter med vissa begränsningar, men de skapar aktivt genusrelationer. Det kan vara värdefullt att titta på vad som är normbrytande, även i positiv riktning. För att förebygga problem kan det vara värdefullt att forska kring individer som gör aktiva egna val. Viktiga frågor att ställa sig kan vara hur de själva gör för att undkomma begränsningar och diskriminering. Det kan ge information om framgångsfaktorer vilket i sig kan ge grunder till förebyggande arbete. Slutligen kan användbarheten i att studera individer som vågar gå utanför genuseramar vara att det kan finnas en kraft i att bli lyssnad på. Det är viktigt för människor att få berätta sin historia även om den faller utanför ramen för det normala, det är ett sätt att konstruera sitt sätt att se på sig själv. Känslor är något som ger personliga minnen. Underordning och social

orättvisa ger smärtsamma minnen som är lätta att erinra sig. När relationer flyter friktionsfritt lägger vi det inte på minnet. Jag tror att det gör att kvinnorna i studien väljer att berätta om erfarenheter av orättvisor. Att få en möjlighet att få berätta om sådana minnen kan verka helande. Det kan ge en utökad insikt och en vilja att skapa en alternativ berättelse om sig själv. Studien visade på att kvinnorna var starka individer som vågade mycket, samtidigt möttes de av utanförskap och motstånd. Det är viktigt att normalisera och lyfta fram kvinnor som vågar ge sig in i manliga kontexter. De kvinnor som bryter mot föreställningar om hur kön ska vara är inte onormala, det är samhället som sviker dem...

Bilaga 1

Intervjuguide

Allmänna uppgifter

Ålder

Utbildning

Civilstånd

Att göra otraditionella val

Berätta hur det kom sig att du valde yrket/utbildningen?

Vad visste du om yrket/utbildningen?

Vad hade du för förväntningar?

Hur tänkte du om krav kopplat till uppgiften?

Vilka reaktioner fick du från omgivningen?

Är det något du vill ta upp som vi inte pratat om?

Praktiken - arbetsplatsen/utbildningen/fritiden

Berätta hur en dag i din vardag kan se ut?

Vilka är dina huvudsakliga uppgifter/ansvarsområde?

Hur ser uppdelningen av arbetsuppgifter ut i praktiken?

Har du en möjlighet att välja uppgifter/ansvarsområde?

Vad gör du om du själv får välja uppgifter/ansvarsområde?

Vad skulle du vilja ändra på om du kunde?

Är det något du vill ta upp som vi inte har pratat om?

Miljö på arbetsplatsen/utbildningen/fritiden

Berätta vad en bra miljö innebär för dig?

När känner du dig bekväm/obekvämt?

Tycker du att du kan vara dig själv?

Har du känt dig orättvist behandlad någon gång?

När känner du att du är delaktig?

Tar omgivningen lärdom av dina erfarenheter/kompetens?

Vad skulle du vilja ändra på i din miljö/inte ändra på?

Är det något du vill ta upp som vi inte har pratat om?

Referenser

Bäck-Wiklund, M., Johansson, T. (2005). *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och Kultur.

Connell, RW. (2003). *Om genus*. Göteborg: Daidalos AB.

Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken-för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur

Eduards, M. (2002). *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Malmö: Liber AB.

Elvin-Novak., Thomsson, H. (2003). *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Smedjebacken: Scandbook AB

Eriksson, K. Eriksson, M. "Kön har ingen betydelse men könsblandning är bra". *Kvinnovetenskaplig tidskrift.1* (2002): 53-72.

Hedenborg, S., Wikander, U. (2003) *Makt och försörjning*. Lund: Studentlitteratur.

Hirdman, Y. (2001) *Genus-om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber AB.

Kauppinen, K., Haavio-Mannila, E., Kandolin, I." Who benefits from working in non-traditional work roles: interaction patterns and quality of work. *Acta sociologica* .4(1989): 389-403.

Lundqvist, H. "Skärpta jämställdhetsmål." *Välfärd* 3 (2006): 12-13.

Lundqvist, Å., Davies, K., Mulinari, D. (2005) *Att utmana vetandets gränser*. Malmö: Liber AB.

Nicholas-Barron, D., West, E. "The emotional cost of caring incurred by men and women in the British labour market". *Social Science and medicine* .65 (2007):379-393.

Pettersson, L. "Genus och arbete: vad berättar forskningen från 1990-talet?" *Kvinnovetenskaplig Tidskrift.1* (2002): 5-20.

Scott, C (Red) (2004). *Berättelsens teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Wahl, A., Holgersson, C., Höök, P., Linghags, S. (2001). *Det ordnar sig. Teorier om organisation och kön*. Lund: Studentlitteratur.

Internetkällor: http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_1192911.svd (080520)